

EL FEDERALISME CATALÀ EN EL PERÍODE REVOLUCIONARI DE 1868-1873

per JOSEP TERMES

El pronunciament militar de setembre de 1868, que destronà Isabel II, fou l'inici d'un procés revolucionari, que a Catalunya tingué, com ja és sabut, un accentuat caràcter antiborbònic (crema dels retrats de Felip V —considerat destructor de les llibertats de Catalunya— i d'Isabel II, etc.) i republicà. A partir d'aquest moment el renascut obrerisme podrà actuar a la llum pública (cosa que li permetrà de fer una crescuda espectacular) i naixerà el *Partit republicà democràtic federal*, hereu del *Partit democràtic*.

A Barcelona, el *Club dels Federalistes*¹ protestà del decret de la *Junta Revolucionaria* de Madrid² dissolent les juntes revolucionàries locals (molt més democràtiques que la de Madrid, almenys les de les capitals catalanes) i demanà a la de Barcelona que no acceptés el decret,³ però aquesta “prefirió disolverse a entregar armas al pueblo y salvar la revolución”, en paraules del *Club dels Federalistes*. Els federals de Barcelona entraven a la vida pública, com veiem, protestant contra l'acte de força, centralitzador, de la Junta de Madrid. Mesos més tard, el Govern provisional ordenaria a les milícies urbanes el lliurament de l'armament, que deixaria a mans, només, de la força pública, declaradament conservadora i monàrquica en la seva major part. I era clar, a l'Espanya del segle XIX, que qui tenia les armes feia la llei, i qui estava en el govern guanyava les eleccions.

D'altra banda, tot i la marxa enrera que significava la dissolució de les juntes revolucionàries, és evident que la nova situació creada amb el

1. Fundat a la capital de Catalunya, aquest centre polític creà, en menys d'un any, seixanta organitzacions similars a diversos indrets del Principat.

2. Que es convertiria —otorgant-se ella mateixa aquest dret— en Gobierno Provisional.

3. *El Club de los Federalistas de Barcelona. A todos los republicano-federalistas españoles*, Barcelona, 22 de juliol de 1869.

destronament d'Isabel II afavoria el desenvolupament de les organitzacions obreres, l'ajut de les quals era vital per als federals (arrelats a la petita burgesia i a la classe obrera, industrial i camperola, és a dir, en les classes populars), motiu pel qual els federals lluitaren, des d'un primer moment, per evitar l'apoliticisme obrer, tant el d'arrel sindicalista com el de base anarquista.⁴

La maror revolucionària portava una oposició sistemàtica a les quintes (proposant-se, per a substituir l'exèrcit permanent, la creació d'un de voluntari, cosa que donaria als sectors populars la possibilitat de dominar sempre el carrer) i a la contribució de consums, i els federals reclamaven l'abolició d'aquests.⁵

En aquest sentit, els federals Baldomer Lostau i Salvany presentaren una proposta a la Diputació Provincial de Barcelona —pel març del 1869— demanant l'elevació d'un escrit a les Corts exigint la supressió de les quintes, que fou aprovada per set vots a cinc;⁶ pel març del 1870 tingueren lloc mitings i manifestacions contra les quintes, al so de la

4. El federal J. A. CLAVÉ deia ("La Vanguardia", 7 de novembre del 1868) en l'article *El partido republicano y los obreros*, "si los trabajadores no recelan de cuantos les induzcan a pedir el arreglo de la cuestión social mientras estamos empeñados en la difícil solución de la cuestión política, si no cierran herméticamente sus oídos a los que les aconsejan preferir el PAN a la LIBERTAD, ellos servirán a la reacción desenfrenada de instrumentos y de víctimas. Sólo con la libertad es posible la Asociación de las clases populares; sólo con la libre Asociación es posible la regeneración y el mejoramiento moral y material del proletariado. ¡A la libertad, pues, hermanos nuestros y antiguos compañeros de trabajo! ¡Al afianzamiento de los derechos políticos, antes que todo! De su ejercicio surgirá esplendoroso el Sol de la Justicia, a cuyos vivificadores rayos se armonizarán sin sangre, sin odio, sin violencia, los intereses de todos, operarios y capitalistas, pobres y ricos, humildes y poderosos. De seguir otra senda, ¡ay de nosotros los republicanos!, ¡ay de vosotros, los hijos del trabajo!". En el mateix periòdic, Bartomeu Carcassona escrivia el 18 de desembre de 1868, comentant les deliberacions tingudes en el congrés obrer català, on fou decidit de demanar l'establiment de la república federal, "por fin habéis desechado aquellas antiguas teorías de que en las sociedades obreras no debía imperar ninguna idea política; teorías maquiavélicas que... adormecían vuestro vigor mientras nuestros enemigos de siempre preparaban vuestra ruina y la esclavitud de todos".

5. "La Vanguardia" (article *Las quintas y las matrículas de mar*, de B. CARCASSONA, i *La más inicua de las leyes*), 7 de novembre i 18 de desembre de 1868; "El Estado Catalán", 24 març 1870; J. C. R. publicà els versos ¡*Fora quintas!* (el 12 de març de 1869, a "La Alianza de los pueblos"), on l'antimilitarisme i l'odi a la Ciutadella, d'edificació borbònica, anaven units: "Oírem a eix poble d'héroes/ a aqueix poble català: / «Fora eix monument d'oprobri, / eixa Ciudadela abaix.» / ... / Un ministre, sens pietat, / robarnos vol nostres fills, / nostres afectes mes cars, / nostre descans, nostre apoyo. / ... / —Calma ta pena, Nineta, / sossegat, que'ls catalans / no volem mes quintas. / ... / ¡Fora la contribució de sanch! / ... / Abuy tots digam, / pares, doncellas, jermans, / joves y vells, xichs y grans, / «Protestem solemnement / del acte inicuo, anti-humà, / de las quintas... ¡Fora, fora / la contribució de sanch!». Respecte a l'oposició a quintes i consums en la literatura popular vegeu J. TERMES, *Anarquismo y sindicalismo en España. La Primera Internacional (1864-1881)*, B. 1972. Els mateixos carlins es mostraven hostils a quintes i consums, i el candidat neotradicionalista Lluís de Llauder considerava que amb la restauració dels furs desapareixerien quintes i matrícules de mar (el sistema de quintes en la marina de guerra), en *Electores de la circunscripción electoral de Vich*, datat a Barcelona el 10 de gener de 1869.

6. *La Alianza de los Pueblos*, 13 març 1869.

Marsellesa i de l'himne a Garibaldi,⁷ que portaren, finalment, a l'aldarull d'abril.

D'altra banda, tant l'obrerisme com el federalisme, tot i mostrar-se radicalment anticlericals, i no cal dir-ho enemics del carlisme, van reivindicar la figura humana de Jesucrist, com a campió de les transformacions socials i de la democràcia republicana.⁸

Els federals es presentaven enemics del lliurecanvisme, no pas per arrossegar els obrers contra aquesta doctrina, sinó al contrari, empesos per l'obrerisme, que, partidari del proteccionisme industrial, es mostrava radicalment disconforme amb el lliurecanvi. És a dir, el proteccionisme dels federals, a més de sentit, era tàctic, per no perdre el favor de la classe obrera,⁹ ni la dels industrials.¹⁰

D'altra banda, el federalisme català s'escindí ràpidament en dues ales: una de moderada i una de radical ("benèvols" i "intransigents", en la terminologia de l'època). Un dels primers motius que provocà la separació fou la negativa d'alguns d'ells (els que serien intransigents) que ocupaven càrrecs d'elecció popular (regidors a l'ajuntament, etc.) a jurar la nova constitució sorgida de les Corts constituents, de caire monàrquic.

7. A la del 20 de març, hi parlaren Simal, Altadill, Roig i Minguet, Bonsoms, Domènec, Villamil, Litrán. Hi participà el *Club dels Federals*, amb penó de les quatre barres de sang ("emblema de la antiga independència de Catalunya") i lema ¡Visca Catalunya!, el *Centre Federal de les Societats Obreres* de Barcelona i alguns sindicats (paletes, cadiraies, ebenistes, forners, picapedrers, cooperativa de teixidors). Es cridà ¡A baix les quintes! i ¡Visca Catalunya! ("El Estado Catalán", 21 març 1870, i "La Razón", de l'endemà). Adhuc l'ajuntament de Barcelona organitzà un concert al Liceu (el 26 de maig de 1870) per recollir diners a benefici dels qüintats, on fou llegida *La almoyna del soldat* d'Adolf Blanch: "L'esglay al cor vos ho pegan, / volgau ferlas hi mercé, / mares las qui teniu fills, / a las qui'l rey los hi pren. / ... /Y si li dol, soldejada, / sanch de Entensas y Rogers, / es per millor rebajarne / sos Bruchs que son sos llores. / Es per que terra de braus / sens sahó no's deixondeix: / si aixada y talé's rovellan / no hi cercau patria ni res".

8. El periòdic "republicà federalista" "La Vanguardia" publicava un article de J. A. Clavé on es deia: "Hoy conmemora el pueblo la venida al mundo del más insigne apóstol de la Democracia, del más ilustre mártir de la Humanidad, de aquel que nació de madre humilde en un establo; vivió en suma pobreza inculcando a todos las más sublimes máximas y expirió en el suplicio de la cruz perdonando a sus verdugos. ¡Gloria excelsa al que dijo a los hombres: Romped vuestras cadenas!... no haya entre vosotros grandes ni pequeños... amaos los unos a los otros! Honremos su memoria imperecedera practicando los principios que difundió hace diecinueve siglos por la tierra y que hoy constituyen la trilogía del derecho de los pueblos: Libertad, Igualdad, Fraternidad... ¡Loor eterno al primer propagandista de la idea regeneradora de la gran familia humana!"

9. L'editorial del 21 de desembre de 1868 de "La Alianza de los Pueblos", federal, titulada ¡A las urnas, republicanos!, apuntava, combatent el rumor difós en els medis obrers que els republicans eren lliurecanvistes, "las pacíficas y florecientes repúblicas modernas se han apoyado en el proteccionismo y no en el libre-cambio... ¡No temais, pues, operarios barceloneses: la república no es el libre-cambio. Votad sin recelo la candidatura del comité republicano federal!"

10. Vid. "El Federalista", 24 octubre 1868. També Llauder volia el proteccionisme (document citat anteriorment). Els federals fins arribaren a publicar el full ¡Guerra a Madrid! (B., 4 juliol 1869), on defensaven el proteccionisme, industrial i agrari, fent una ferotge crítica del parasitisme de la capital de l'estat.

Entre d'altres Valentí Almirall, J.-L. Pellicer, Rafael Boet, Josep Balasch, Víctor F. Simal, V. Labán, es negaren a jurar-la.¹¹

De totes formes, i malgrat la manca d'unitat entre els federals catalans, a les eleccions a Corts de gener del 1869 (les primeres després de la Revolució de setembre i les primeres celebrades utilitzant el sufragi universal), els federals vengueren clarament a Catalunya: obtingueren 28 escons de diputats a Corts dels 37 disputats (13 de 16 a la província de Barcelona, 5 dels 7 de Girona, els 7 de Lleida, i 3 dels 7 de Tarragona), mentre a la resta d'Espanya n'aconseguien només 57 dels 304 possibles. A la ciutat de Barcelona la candidatura federal passà dels 27.000 vots, mentre la monàrquica constitucional n'obtenia uns 21.000 i la tradicionalista menys de 4.000 (d'un cens electoral de 63.296 persones). Aquells eren els moments en què l'obrerisme acceptava de ple el republicanisme federal.

Obrerisme i federalisme

Durant aquests anys 1868 i 1869 l'obrerisme català, orgànicament diferenciat (estructurat en sindicats i cooperatives), estarà a nivell ideològic subordinat al federalisme de la petita burgesia, i així veurem com la *Direcció Central de les Societats Obreres* de Barcelona (que a mitjan 1869 canvià el nom per *Centre Federal de les Societats Obreres*) féu campanya a favor dels candidats federals a les eleccions anteriorment citades i en les parcials barcelonines d'abril del 1869; organitzaren homenatges als diputats elegits (entre els quals hi havia Pau Alsina, el primer diputat obrer) i defensaren repetidament la necessitat d'instaurar la república federal. Prengueren part en aquestes campanyes destacats dirigents sindicals obrers, com Rafael Farga Pellicer, Joan Fargas, Jaume Balasch, Tomàs Valls, Roca i Galés i el pintor i dibuixant internacionalista Josep-Lluís Pellicer, alguns dels quals havien de ser mesos més tard portaveus de l'apoliticisme bakuninista. No tan sols això, sinó que a més alguns d'ells (Balasch, Fargas, Farga Pellicer, J.-L. Pellicer) eren dirigents del partit federal, i intentaren d'ésser elegits regidors de l'ajuntament, o membres del comitè local del partit. Altres, com B. Lostau, Josep Rubau Donadeu (un dels introductors del bakuninista Fanelli en reduïts cenacles obrers) i Roca i Galés tingueren un paper important en la història política d'aquests anys.

Fins i tot el CFSOB recollí diners per ajudar les víctimes federals dels fets de Màlaga i Jerez (desembre 1868-gener 1869) i del frustrat aixecament de setembre-octubre de 1869. I ja hem esmentat el congrés obrer català de desembre de l'any anterior, que es manifestà

11. "La Razón", 23 febrer 1870.

unànimement a favor de la república federal. Federalisme i cooperativisme foren els dos pilars del moviment obrer català en 1868-1869, en els moments anteriors a la introducció de l'anarquisme bakuninista.

Paralel (i íntimament lligat) a aquest politicisme del moviment obrer es produirà una actuació federal (i una floració teòrica) de signe marcadament reformista en l'aspecte social.¹²

Així, els diputats federals electes Serrallara, Soler i Pla, F. Sunyer i Capdevila, P. Alsina, parlaren, en l'acte d'homenatge organitzat pel CFSOB, a favor del sistema cooperatiu; Serrallara digué: "el advenimiento del cuarto estado... es la justicia, que no quiere arrebatarse a los ricos nada de lo que poseen, sino la realización de la igualdad y la fraternidad entre todos los hombres", i Sunyer i Capdevila: "los obreros asociados en la forma cooperativa pueden luchar, con algún sacrificio para ellos, pero con grandes ventajas para sus hijos, en esta época de libertad, con el capitalista".¹³ Pel setembre de 1869 els federals recolliren diners per ajudar als vaguistes (més de 3.000 pessetes).

Naturalment, el federalisme es manifestà satisfet amb l'acord del congrés obrer de desembre del 1868 acceptant el cooperativisme: els federals volien que l'estat ajudés a la creació de cooperatives de consum i de "caixes o bancs de crèdit al treball", encarregats de finançar les cooperatives; amb els beneficis que obtinguessin aquests bancs es podria establir un sistema d'assegurances per als invàlids del treball.¹⁴ "La Razón" parlava¹⁵ de la necessitat d'acabar amb la "dominación y tiranía del capital", considerant, però, que el capital i el treball eren els dos agents necessaris de la producció, complementaris, no excloents; considerava que s'havia trencat l'harmonia que existia entre ells i que calia recobrar-la mitjançant la democratització política i econòmica de la societat i amb la creació de cooperatives, condició, la primera, que exigia que la classe obrera refusés l'apoliticisme. El vocabulari dels federals barcelonins feia la seva escalada "social": es parlava també contra els "capitalistes" i la "*bourgeoisie*," que explotaven el "proletari"; es demanava la fi de "la explotación del hombre por el hombre" (formulació tan estimada pels obrers amb consciència de classe); en definitiva es volia la "legislació directa" en el terreny social i, en canvi, es malfiava dels sindicats obrers i de les vagues;¹⁶ es protestava de l'acomiadament d'un obrer.¹⁷

12. La premsa federal barcelonina publicà els comunicats de la DCSOB, del CFSOB i de diversos sindicats, bona prova de l'audiència del federalisme en les classes obreres i de les ganes del partit federal de congraciarse l'obrerisme.

13. "La Razón", 3 agost 1869.

14. "La Alianza de los Pueblos", 22 abril 1869.

15. 31 agost 1869 i 18 gener 1870.

16. 18 i 23 gener, 4, 8 i 10 febrer 1870.

17. 11 febrer 1870.

Ara: la contrapartida d'aquesta actitud "social" dels federals fou la dura crítica contra l'apoliticisme que anava fent el seu camí en les fileres obreres (tant en les exclusivament sindicalistes com en les influïdes per l'anarquisme), especialment després del congrés obrer de Barcelona (de juny de 1870). En l'atac a l'apoliticisme obrer destacà Fernando Garrido, amb els seus articles *Las clases trabajadoras y la política*,¹⁸ on es declarava que en "muchas ocasiones hemos visto manifestarse entre los trabajadores la idea funesta de que ellos no deben ocuparse para nada de la política; que ésta no puede influir en la mejora de su suerte; que ellos [los obreros] sólo deben ocuparse del trabajo... para detener la baja o provocar la subida de los jornales, ora para disminuir las horas de trabajo, formando... asociaciones de resistencia, de socorros mutuos y de otras clases"; Garrido opinava que aquesta "funesta" tendència tenia l'origen en els jesuïtes (en aquells moments la bèstia negra de l'esquerra), encara que "muchos trabajadores honrados... hayan tremolado o tremolen la misma bandera"; creia Garrido —i amb raó— que la tot just fundada Internacional espanyola no s'hauria pogut reunir si no haguessin estat destronats els Borbons i hom no hagués instaurat un règim de llibertats democràtiques; continuava: "y si el capital las explota [a las clases obreras] es porque el capital ha hecho las leyes políticas en beneficio propio, y esa explotación, abyección y miseria no concluirán sino cuando sean los trabajadores quienes escriban las leyes y velen por su ejecución" i que les institucions polítiques democràtiques (compendi de les quals era la república federal) "dan a los trabajadores el derecho y los medios de regenerarse y de realizar la justicia", encara que, reconeixia, aquestes institucions no eren "por sí mismas la panacea universal"; continuava: "con razón se ha dicho, que las víctimas fueron siempre cómplices de los verdugos; y esto puede aplicarse con justicia a las clases trabajadoras... Por su indiferencia política han contribuido a sostener el despotismo y la corrupción de los reyes... Desde 1840 a 1843 se fundaron una porción de asociaciones de trabajo, que la reacción de 1843 ahogó o deshizo. El movimiento social se produjo espontáneamente a consecuencia de la revolución de 1854; pero la reacción de 1856, como la de 1843 [mató] en germen aquellos embriones de una nueva organización social" (i de les paraules de Garrido es desprenia diàfanament la idea que llibertat política i possibilitats d'acció obrera era tot u); "los trabajadores que dicen no tener opinión política y que todos los gobiernos para ellos son iguales, son también cómplices de sus opresores... Los trabajadores españoles sólo podrán emanciparse del yugo del capital cuando lo

18. Reproduïts a "La Razón" el 25 i 28 maig 1870, a la vetlla del congrés de Barcelona.

comprendan así, y ocupándose de las cuestiones políticas obliguen a las clases privilegiadas a respetar sus derechos. Cuando, por el ejercicio de estos derechos, se hayan organizado económicamente, asociado y llegado a constituir poderes públicos, a tener en su mano la gobernación de las naciones del estado, o nación, del cantón, o provincia, del municipio... se habrán regenerado, absorbiendo [sic] en su seno a las otras clases y realizando la justicia social". D'altra banda, "El Independiente",¹⁹ periòdic federal barceloní, creia, també, que el "jesuítisme" movia l'apoliticisme obrer i que, així, els catòlics havien guanyat les eleccions a Bèlgica gràcies "más que nada a la actitud que han guardado los obreros asociados en gran número a la Internacional" (en conseqüència l'apoliticisme propugnat per la Internacional, almenys per la d'Espanya, afavoria la victòria electoral de les dretes).

En el mateix sentit, B. Lostau, aleshores exiliat a França a causa de la seva participació en l'aixecament de setembre-octubre de 1869, escriví una carta adreçada al congrés obrer de Barcelona²⁰ manifestant-se "obrero de toda mi vida, educado en el taller" i fundador de la Internacional espanyola: creu que el dia de demà s'aixecarà "el templo de la justicia",²¹ en el qual brillaran "los sublimes emblemas de la democracia revolucionaria, la libertad, la igualdad y la fraternidad hermanadas por el lazo de la *federación*"; diu que "la causa del obrero es la causa de la justicia" i que "la no participación de los obreros en la cosa pública ha traído consigo... sean para los *burgeses*²² y aristócratas todos los derechos, cargando sobre las espaldas del trabajador todos los deberes... Los trabajadores que dicen no tener opinión política y que todos los gobiernos para ellos son iguales son cómplices de sus opresores, porque con su indiferencia ayudan a sostener a los que les explotan y oprimen";²³ continua opinant que els obrers estan en males condicions a causa de "la indiferencia que las masas obreras han tenido para la cosa pública"; en canvi, amb la república federal "tendremos garantizada la libertad política, medio por el cual alcanzaremos la libertad e independencia social". Lostau es mostra partidari de la Internacional i de la seva fórmula "no más deberes sin derechos, no más derechos sin deberes", encara que, interpretant de manera curiosa els postulats de l'AIT, diu: "preparémonos, pues, para adoptar esta fórmula dentro de las condiciones de la futura federación; e ínterin la ciencia no da el

19. 21 juny 1870.

20. Datada a Ais de Provença, el 8 juny 1870.

21. Observem la utilització constant per part dels federals, encara que no tan sols ells, de termes com justícia, altíssimament ambigu des del punt de vista polític-social.

22. *Burgés* és la primera transcripció castellana del mot francès *bourgeois* passat pel català *burgès*.

23. Paraules que són còpia textual de les de F. Carrido.

medio de prescindir de la entidad estado (que siempre absorbe la libertad de los individuos) y queda organizada la sociedad sobre las bases de la razón y de la justicia... consignemos en la práctica lo que hoy lo está en la teoría, esto es, el derecho que tiene el hombre a la instrucción, a la existencia, al trabajo y a la vida"; Lostau acabava la carta amb els clàssics "abajo la explotación del hombre por el hombre" y "salud y emancipación social", de la fraseología internacionalista.²⁴

També els redactors del periòdic federal "La Igualdad" ²⁵ insistien en la crítica al naixent apoliticisme obrer: ens dol que alguns dels obrers "han fulminado anatema contra la política y os aconsejan que desistáis por completo de su mecanismo... La redención de las clases desheredadas se ha conseguido siempre en el campo de la política..."; els nostres enemics us aconsellen l'apartament de la política; "verdad es que el advenimiento de la república federal no significa la extinción de la miseria; pero representa indudablemente el imperio de la justicia y el reconocimiento de la fraternidad y de la igualdad en todas las esferas de la vida"; discrepant dels apolítics diuen: "ideáis como arma única de combate los fondos de resistencia [dels sindicats]... Mas, por ventura, ¿es incompatible formar asociaciones de resistencia y combatir a mayor abundamiento con las armas de la prensa y del sufragio?"; "vuestros corazones generosos desprecian el poder, también nosotros lo despreciamos; pero si está a nuestro alcance lo debemos conquistar, y el día en que el pueblo trabajador llegue, por el ejercicio de los derechos individuales o de otro modo cualquiera, a ocupar ese poder... habrá llegado el instante de desvanecerlo pacíficamente, y dejar vacío el alto asiento donde se afirma, para conseguir la realización de un orden armónico, feliz e inalterable". Com veiem, el federalisme arribava a unes formulacions tímidament anàrquiques, en plantejar el problema de la possible desaparició de l'estat.²⁶

José Guisasaola Goicoechea, destacat federal, en carta a Rubau Donadeu,²⁷ exclamava, referint-se al congrés de Barcelona: "¿Acordará esa asamblea de obreros no ocuparse en los asuntos políticos? En tal caso yo me retiro a la vida privada... Si hoy se rechaza la política, abandonando el poder a sus enemigos, no tengo misión que cumplir, porque

24. La carta de Lostau a "El Estado Catalán", 18 juny 1870, i a "La Razón", del mateix dia.

25. En carta publicada per "La Razón", 18 juny de 1870.

26. S'insistia també en la necessitat que els obrers constituïssin cooperatives per millorar llur condició social i que "no consiste la miseria exclusivamente en el bajo precio de los jornales, sino también en el antagonismo de las fuerzas productoras y en la discordia de los intereses individuales, que disminuyen la producción e imposibilitan el general consumo".

27. Reproduïda per "La Razón", 19 de juny 1870, en els moments de la celebració del congrés de Barcelona.

yo no quiero la república de la clase media, ni la creo posible y por lo tanto me retiro a concluir mis días en un pueblo”.²⁸

Insistent en el mateix tema, Roig i Minguet publicà la carta oberta *A mis amigos los obreros*,²⁹ sobre el congrés de Barcelona: partint de la base que aquest es manifestaria favorable a l'apoliticisme, afirmava: “yo soy socialista... desde mucho antes que la Internacional se implantara en España. Soy socialista y soy anárquico: en una palabra, soy COLECTIVISTA. Yo acepto los principios de la Internacional... pero soy socialista político, es decir, soy político y socialista. Para mí el socialismo es el fin, la política el medio... Necesitamos tener libertades políticas para constituirnos fuertes, y realizar la REVOLUCIÓN SOCIAL... Sed políticos si queréis ser revolucionarios... Si vosotros os separáis de la política, estamos perdidos, nos aniquila el despotismo”; i acabava exclamant: “¡Ojalá resuelvan [els del congrés] que mientras haya estado continuaréis haciendo la guerra al que se establezca, sea ABSOLUTISTA, PARLAMENTARIO o REPUBLICANO!”.

Una volta el congrés de Barcelona havia ja decidit l'abstenció col·lectiva, que no la individual, en matèria política, i el refús de l'antic cooperativisme, “El Independiente” escrivia: “a nuestro ver andan los obreros fuera de camino... Para conseguir la emancipación social han creído más conducentes los medios de resistencia que los de cooperación... Hase pensado más en cajas de resistencia que en sociedades cooperativas... ¿Por qué los caudales que se invierten en tan inútil resistencia, algunas veces justa pero siempre perjudicial, no se aplican a la cooperación, medio, si no el más pronto, el más eficaz para conseguir la emancipación de las clases obreras, sin trastornos y de una manera constante, justa y razonable?”; els obrers han actuat de bona fe, però entre ells “se ha introducido... el *jesuitismo*, que, disfrazado con su traje y con su lenguaje, ha sembrado diestra y maquiavélicamente esas ideas abstencionistas en el seno de la mayor parte de las asociaciones” obreres; “el *jesuitismo* o quizá el intento de especular con sus fondos [dels sindicats obrers], cuando mañana, perdida la libertad, tengan que sustituir las públicas asociaciones de hoy, con asociaciones secretas”, ha fet actuar els manipuladors del congrés, que “predicando el odio contra los que ellos llaman *burgeses*, predicando la animosidad contra todo lo

28. Mesos abans, “La Razón” (14 gener 1870) comentant un manifest de la Internacional madrilenya, en el qual “se condenan todas las formas de gobierno, inclusa la republicana federal... Aconsejase a los obreros que no se afilien a ningún partido político”, “La Razón” afirmava: els obrers “si aspiran a un más allá, suban el primer peldaño, colóquense en el terreno que más medios les ofrezca para llegar al fin de sus aspiraciones y no duden que la república federal es el que, en las actuales circunstancias, mejor puede servirles para ello”.

29. En el periòdic federal “El Independiente”, el 24 juny 1870.

que hoy existe, predicando la violencia como a medio de destruirlo todo, no han buscado más que hacer odiosa a la dignísima clase obrera”.

Un altre federal, P. Pinedo y Vega, en l'article *La justicia social*, es queixava dels atacs de “La Federación”, òrgan dels sindicats obrers de Barcelona, contra Pi i Margall, i negava la possibilitat d'instaurar l'anarquia: “aunque la clase obrera destruya el gobierno y funde la anarquía tal como la concibe, ordenada en organismos libres que funcionan dentro de la federación”, aquesta federació “implícitamente lleva envuelto un poder superior... Y he aquí erigida la autoridad que intentaron destruir y creado un poder”, amb la qual cosa continuaria sense existir la societat anàrquica.

Per la seva part, “El Estado Catalán”, el periòdic federal de Valentí Almirall, criticava el 3 de juny de 1870, en la seva columna editorial, una declaració dels periòdics federals de Madrid sobre *La demagogia y el socialismo*: segons “El Estado Catalán” la declaració era molt conservadora i “en vez de reivindicar para la república y la federación los conceptos científicos, teórico y etimológico, de la anarquía, y para el partido federal el concepto etimológico y el social de la demagogia, prefieren los republicanos *impacientes-hábiles*... suscribir todas las vulgaridades... de los monárquicos contra los *demagogos* y los *anarquistas*”; “El Estado Catalán” creu que els republicans de Madrid tractaran de fer-se simpàtics a les classes conservadores, “y éstas llaman demagogia y anarquía a las libertades democráticas más elementales”; i continuava: “¿A qué, pues, no reivindicar la anarquía (sin gobierno) para la república federal, en el concepto científico de disolver ese aspecto del gobierno general tan ruinoso?”; ³⁰ la república no havia d'ésser un govern tradicional; “la república no puede ofrecer esperanza y seguridad a las clases parásitas, a las clases feudales del militarismo, de la burocracia, de la explotación, del agio y del fanatismo; porque se oponen al desarrollo de las fuerzas nacionales, a la producción, a la vitalidad de las clases sociales que constituyen el cuerpo de la nación, el Cuarto Estado, las populares del Tercero, las fuerzas vivas de la patria, el trabajo en sus diversas manifestaciones”; la declaració dels republicans de Madrid era, a més, poc explícita quant al problema social: “la república federal o es otra de tantas formas del gobierno clásico, tradicional, opresor, o, en cierto concepto, en el científico filosófico y genuino ha de ser anárquica, demagógica, social”. Era evident que, des de Barcelona, es podia demanar la fi d'una certa forma d'estat, una variant de l'anarquia, però queda clar que, de Madrid estant, i vivint a l'ombra de l'estat o esperant viure-hi, era impensable sol·licitar l'autoliquidació de l'estat, la destrucció de la mare que donava vida a les classes polítiques.

30. Hom citava Proudhon per abonar les afirmacions.

Divisions entre els federals

Com hem referit en planes anteriors, el partit federal començà a dividir-se per la qüestió del jurament de la constitució monàrquica del 1869: de fet aquest problema anava lligat al de les coalicions amb els partits del centre-esquerra (els radicals de Ruiz Zorrilla) i amb l'inevitable transaccionisme —propugnat pels “benèvolos”— que havia de comportar aquest tipus de coalicions amb partits àvids de poder i de pressupost. A més, els “benèvolos” acusaven, ja, els “intransigents” de ser catalanistes, més que no federalistes.³¹

La separació entre benèvolos (amb el *Club Republicano Democrático Federal*, amb el periòdic “La Razón”) i intransigents (els del *Club dels Federalistes*, els del periòdic “El Estado Catalán”, amb gent com V. Almirall, G. Serraclara, Antoni Feliu i Codina, Pau Pallós, Guanyabens, A. Altadill, i, en certes qüestions, B. Lostau i G. Sentiñón) s'accentuà després de l'aixecament federal de setembre-octubre de 1869, que va acabar amb una total derrota, senyal inequívoc de la incapacitat dels federals de fer-se amb el poder per via insurreccional. Coincidien les dues fraccions federals a demanar les llibertats democràtiques i l'establiment de la república federal, però els intransigents no volien, en paraules de “El Estado Catalán”,³² “hacer pactos, coaliciones ni componendas; pureza de principios”. És a dir, no es volien coalitzar amb els homes del partit radical, que no acceptaven el federalisme.³³

Els intransigents atacaren els diputats a Corts republicans federals —que formaven la minoria de la Cambra— a causa de llur actitud transaccionista amb els polítics de la vella escola. Els intransigents aconseguiren que alguns dels seus arribessin a guanyar càrrecs de regidors a l'ajuntament de Barcelona, encara que no pogueren, de moment, controlar el comitè local del partit, per la qual cosa constituïren un comitè “dels districtes” rival del comitè local, en mans dels benèvolos.³⁴

L'aixecament contra les quintes d'abril de 1870, que tingué lloc a

31. Així, el “benèvol” C. Litrán —posteriorment republicà històric i home de F. Ferrer Guàrdia— criticant el manifest del *Club dels Federalistes* escrivia que aquest, “imaginándose proyectos de transacción con el gobierno, ha pintado tendencias al unitarismo que no existen, a no ser que entienda por *federalismo* la autonomía absoluta de las provincias sin el pacto nacional que las una entre sí... Pacto nacional... que... condenan esos mal llamados federalistas, bajo pretexto de ser a su vez centralizador... Debemos condenar la intransigencia de este grupo tan impotente como descontento... Antes de ser confundidas las ideas de federación con las disolventes de autonomía particular... preferimos mil veces que... la idea republicana pierda un corto número de defensores” (“La Razón”, 25 juliol 1869). El comitè barceloní del partit federal parlava de l'existència en el partit d'un sector federal i un altre de “separatista” (“La Razón”, 2 d'abril 1870).

32. Article *La división del partido republicano*, 19 febrer 1870.

33. Vid. “El Estado Catalán”, article *Transacción e intransigencia*, 1 març 1870.

34. “La Razón”, 16 març 1870.

Barcelona i pobles veïns, radicalitzà les divergències: els benèvolts acusaren llurs rivals d'activistes ultrancers.³⁵ Aquesta activitat desbordant dels intransigents féu que dos dels seus, V. Almirall i J. A. Clavé, es retiessin del comitè, car creien que la intransigència havia d'estar, no pas en l'ús de la força, sinó en els "principis i la conducta".³⁶

Federalisme i catalanisme

També provocà divergències en el si del partit la qüestió del "cunerisme", és a dir, l'obligació de votar candidats que no eren del país on demanaven els vots. Així, V. Almirall no es volgué presentar candidat a les eleccions d'abril del 1869 per no anar de costat amb candidats no catalans —el conde de Santa Marta—, enviats per la direcció central del partit, instal·lada a Madrid.³⁷ El mateix opinava Boet. Veiem, doncs, com en el problema del refús del "cunerisme" es plantejava ja per part dels federals intransigents una posició clara de catalanisme; en efecte, "La Alianza de los Pueblos" —22 abril 1869— va acusar Boet de voler la independència de Catalunya: Boet "confunde deplorablemente el federalismo con el exagerado espíritu de provincialismo [de la antigua Provincia de Cataluña]... Nosotros somos ardientes federalistas precisamente porque tratamos de matar ese mezquino espíritu de localidad de que tan decidido campeón se muestra el ciudadano Boet... El partido republicano de Barcelona no quiere, precisamente, como el ciudadano Boet, la *independencia de Cataluña*, lo que apetece es la federación de España". Quedava ben clar el dilema que separava les dues fraccions: federalisme-particularisme català. També Eugenio Litrán combatia Boet: "Nosotros hemos creído siempre que la federación... [tiende] a hacerlos a todos hermanos, destruyendo, matando, aniquilando ese *egoísmo local*, funesto para la libertad, que se llama *provincialismo*, y del cual el señor Boet se manifiesta decidido campeón... Lo que él cree un principio federal es sólo un provincialismo egoísta cuyas inmediatas consecuencias serían crear odios terribles entre las provincias de España, que difi-

35. Amb "disposición continuada a entrar en el terreno de la fuerza sin examinar las consecuencias ni analizar el estado revolucionario del país".

36. Temps després, el periòdic federal "La Independencia" deia —21 març 1873—, en l'article *Las divisiones del partido republicano federal*: "antes de la proclamación de la república, dividíase en dos grupos el partido republicano federal, llamándose intransigentes y benévulos, respectivamente, los partidarios de las soluciones de fuerza y a los que fiaban a los medios pacíficos y legales el triunfo de nuestra causa".

37. Almirall escrivia —"La Alianza de los Pueblos", 10 abril 1869— que no volia fer costat a un candidat "que no es catalán, ni se halla avencinado en Cataluña... No quisiera con mi aceptación [de la designació de candidat] apoyar el hecho de que personas de Madrid puedan influir en el partido para cuestiones que sólo en la localidad deben ser resueltas..."; sorprenia V. Almirall "que entre los muchísimos miles de republicanos que hay en Cataluña no se ha podido encontrar dos personas dignas de ser representantes de la circunscripción, cuya idea se desprende del hecho de haber designado a un castellano".

cultarían, si no imposibilitaran, el triunfo del grande y sublime dogma de la fraternidad de los pueblos”.³⁸ A tots aquests arguments, Boet indicava que no era federalisme haver de votar una persona “extraña a nuestro estado federal” i que “la independencia de Cataluña, bajo una forma republicana, y unida con lazos federales a las demás provincias de la península, es mi única bandera”.

“El Estado Catalán” acabava un article amb les expressions “¡Viva Cataluña libre de la opresión de Madrid! ¡Viva Cataluña federada con los demás estados españoles!”; i de finals de 1868 són les *Bases para la constitución del Estado de Cataluña*, escrites pel vice-president del *Club dels Federalistes*, probablement V. Almirall.³⁹

És evident que els intransigents, federals igual que els benèvolos, eren, però, més marcadament catalanistes, sense arribar al planteig de la separació no federativa. Els intransigents volien la federació, però partint de la igualtat entre estats, és a dir, prèviament duent a terme la separació (o sigui la independència de Catalunya) per pactar, d'igual a igual, la unió federativa amb els altres estats hispànics, i aquest era un punt vital de divergència amb els benèvolos, que, per no esfereir els enemics de la república federal, volien una federació hispànica feta des de dalt, des del poder, val a dir, sense passar per la separació prèvia dels distints estats hispànics, que, evidentment, posava en perill l'existència del vell estat espanyol, si és que no el destruïa definitivament. Així els homes de “El Estado Catalán”, protestant contra els diputats federals, afins a la fracció benèvola, afirmaven: “Se han levantado en Madrid voces más o menos autorizadas que en tono de acusación han dicho que Cataluña trataba de proclamarse independiente”, i els diputats federals havien respost que això no era cert, quan el que havien d'haver dit era que “es verdad, esto es lo que quiere Cataluña, porque sin independencia no puede haber federación, y sin ésta no hay salvación para España”.

Creien els de “El Estado Catalán”,⁴⁰ que a les Corts constituents “no se ve el reflejo de las provincias” (són, doncs, centralistes) i que “la bandera de los catalanes es la independencia de Cataluña dentro de la federación de los estados españoles, y esta bandera, variando el nombre de la comarca [o sigui de la “regió”], es la de todos los federalistas españoles”.

Veïem, doncs, com per als intransigents els conceptes de federació i d'autodeterminació, encara que no explicitats així, anaven, de fet,

38. “La Alianza de los Pueblos”, 2 maig 1869.

39. Les *Bases* establien un règim parlamentari unicameral, amb un president i un govern (el “Consejo catalán”) responsable davant la cambra; un poder judicial independent, inamovible i de membres vitalicis, amb existència del jurat. Sense exèrcit permanent, hi hauria una “guàrdia cívica” de dos mil homes.

40. 10 març 1870.

lligats. I especialment era important de plantejar la federació com una obra que calia fer de baix a dalt, és a dir, partint de l'autonomia integral de l'individu arribar a crear els municipis, i aquests pactant lliurement la federació constitutiva de l'estat (Catalunya, València, Castella, etc.) independent, sobirà, i els estats a llur torn pactant federativament i lliure i voluntàriament, entre ells, per constituir l'estat federal espanyol. I queda clar que els intransigents, en posar l'accent en aquesta federació de baix a dalt, accentuaven la nota constitutiva del fet nacional català.

En aquesta línia de federalisme pre-catalanista, cal posar-hi Adolfo Joarizti, que en una carta (Ais de Provença, 12 de març de 1870) escrivia: ⁴¹ "Lo que nosotros queremos es que Cataluña sea libre, que los pueblos se gobiernen como mejor lo entiendan... Que no nos manden desde Madrid... a un quídam cualquiera, que ni conoce nuestras costumbres ni aun entiende nuestra lengua, sino que, por el contrario, sean los mismos pueblos los que elijan para ejercer la autoridad a aquellos hombres que sean más dignos de confianza... Lo que nosotros queremos es que no se gobierne Cataluña desde la capital de Castilla, que no se la tenga sujeta a forasteros insolentes e ignorantes". Aquest federalisme extrem, intransigent, remarcava molt clarament el fet de la llibertat de Catalunya, encara que fes *sempre* referència explícita a la federació espanyola. Però l'accent hi era posat en el primer dels dos termes: l'editorial titulat *¡Viva Cataluña!* de "El Estado Catalán" —23 de març 1870— exposava: "Si Cataluña se rigiese por sus leyes propias, si estuviese gobernada por sus propios hijos, otra sería su situación, otra su grandeza... Si antes de ahora este deseo no se ha manifestado con mayor viveza... es porque no se había formulado la manera de obtener el feliz resultado de conservar la unidad española, dando la independencia a las provincias que la forman. Por fortuna el medio se ha encontrado, y hoy el grito de ¡Viva Cataluña! no espresa una aspiración separatista es el grito que ha de preparar la federación de los estados españoles"; calia establir a Espanya "esa variedad dentro de la unidad que está reconocido ser la mejor organización política de los pueblos".

Es plantejava una malfiança respecte a Madrid: "Los catalanes nos enorgullecemos de ser el enemigo capital de las farsas madrileñas... Cataluña... ha sido víctima constante de las falsificaciones del Centro; cuando no hace mucho tiempo hasta se nos prohibió el uso de nuestro idioma... La táctica de enemistar a unas provincias con otras, táctica que tiene por objeto que el Centro pueda dominarlas a todas, es ya gastada". És clar que la por a Madrid corria paral·lela a l'enemistat per la França assimilista: "... ni a Cataluña conviene ser francesa, ni conviene a Es-

41. En "El Estado Catalán", 22 març 1870.

paña. Cataluña puede ser española, pero nunca será francesa. Unida a Francia tendría que perder hasta el recuerdo de su historia. Malo es Madrid, pero mil veces peor es París”.⁴²

Gonçal Serraclara, en carta a V. F. Simal, president del comitè barceloní del partit federal,⁴³ escrivia: “Acerquemos, pues, nuestra constitución política a la natural, en cuanto podamos. Elevemos a derecho escrito el hecho innegable de estar España poblada por varias razas que tienen diferentes usos y costumbres, diferente historia, diferentes leyes, diferentes idiomas, y hasta diferentes grados de ilustración y cultura... Quiero la autonomía de hecho y de derecho para los estados históricos españoles, ligándose todos entre sí por un pacto federal perpetuo que conserve la unidad en lo de interés común y garantice el dogma democrático, los derechos individuales, base indeclinable de todas las constituciones particulares... Cada estado podrá formar... su constitución, nombrar sus cortes, y su poder ejecutivo, dictar sus leyes, administrar sus particulares intereses y servicios públicos, regir su hacienda. El gobierno central se ocupará solamente de los intereses generales... Quiero una república verdaderamente española, democrática y federal”.

La guerra contra el centralisme era una oposició contra el Madrid improductiu, consumidor dels fruits elaborats per les “provincias”: A. Feliu i Codina escrivia: ⁴⁴ “Se nos acusa de tener tendencias separatistas, de querer desmembrar la nacionalidad española, de hacer una guerra cruda y sin tregua... a la corrompida y corruptora villa de Madrid... El partido federal, sin ser separatista ni tender a la destrucción de la nacionalidad... ha enarbolado la bandera de *guerra a la centralización*... Los que viven en la capital de nuestra patria [Madrid], los que ocupan elevados puestos y cobran sueldos más elevados todavía, los que cobran nuestras contribuciones, los que nos mandan gobernadores civiles o caciques, los que nos mandan leyes reñidas con la justicia... los que nos tiranizan, explotan y consumen... han sentado el principio de que España es Madrid... ¡Y, sin embargo, Madrid sólo sabe *consumir* lo que las provincias *producen!*... El país no está cansado de España, porque no está cansado de sí mismo; el país está cansado de Madrid, de la centralización, y destruyendo este centro que todo lo oprime y todo lo corroe quedará resuelto el problema hoy pendiente de solución”.

La descentralització no podia ser tan sols administrativa, calia que fos també política: “Estando tan íntimamente enlazadas la administración y la política, no se concibe, es absurda, la idea de descentralización

42. Comentari de “El Estado Catalán”, 28 maig 1870, a l'editorial *Las fronteras del Ebro*.

43. Datada a Bordeus, on era exiliat, 28 maig 1870. Reproduïda a “El Estado Catalán”, 7 juny del mateix any.

44. “El Estado Catalán”, 21 gener 1870.

administrativa mientras existe centralizado el poder político"; a més, amb la descentralització política, "no sólo conseguirán las provincias la autonomía administrativa, sino que podrán tenerla también las entidades inferiores", és a dir, les comarques i els municipis.⁴⁵ I, naturalment, la federació hauria d'agrupar, no les províncies, artificials, sinó els antics regnes de la península, dits moltes vegades Província.⁴⁶ D'altra banda, el cristallitzat sentiment polític catalanista, a més d'arrelar en el si del federalisme —especialment l'intransigent—, donava lloc al naixement d'organitzacions com *La Jove Catalunya*,⁴⁷ el febrer de 1870, i posteriorment —a mitjan 1873— al *Centre Catalanista*.⁴⁸ També havien aparegut en aquells anys els periòdics en català "Lo Somatent", el 1868, "Lo Pontón", el 1870, i "La Renaxensa", el 1871.

Una altra qüestió important que dividirà benèvolts i intransigents serà la de com establir la federació: des de dalt o des de baix?⁴⁹ Pro-

45. Article *La descentralización política y la administrativa*, de "El Estado Catalán", 15 febrer 1870.

46. *El Club de los Federalistas. Al público*. B., 1 novembre 1868.

47. On figuraren Angel Guimerà, Josep Roca i Roca, Pere Aldavert, Ramon Picó i Campamar, Antoni Aulèstia, Francesc Matheu, Joan Montserrat i Archs, i F. Ubach i Viñeta.

48. Que en una carta oberta adreçada als diputats catalans deia: "Nos introduciremos en todas partes porque interpretamos el sentir de Cataluña"; les províncies que no vulguin la federació és perquè no tenen forces per a "regirse independientemente; las nuestras [les catalanes] dan inequívocas señales de que se sienten capaces de hacerlo; prueba plena de que la federación catalana es lógica y necesaria"; la federació havia de ser "armonía de provincias, independientes en todo lo que sea esclusivo y propio de su naturaleza peculiar, enlazadas por un pacto o constitución nacional", amb "el mínimo de poder central necesario y máximo poder que requiere la vida de los cantones, provincias y municipios" (Observem la utilització del concepte francès de *cantó*, totalment equivoc des del punt de vista de la història i la geografia hispàniques, i que, en el nostre país, usat pels federals, igual podia indicar una "regió", una província, una comarca —com era el correcte ús segons el cas francès— o un municipi). El *Centre Catalanista* opinava que els estats federats havien de ser els "que la historia y la geografía de común acuerdo aconsejan"; el *Centre Catalanista* acabava afirmant que "trabajará siempre por el establecimiento de la confederación, y establecida dentro de Cataluña, trabajará para restaurar, con las necesidades de la época, nuestras instituciones liberales, nuestro lenguaje, nuestras costumbres, maleadas por un siglo y medio de despotismo"; "dos son las tendencias: la centralización castellana contra el federalismo histórico de la España aragonesa" (Carta reproduïda en "El Estado Catalán", 7 juny 1873, edició de Madrid).

49. Segons "La Independencia", 30 abril 1873, article *La separación previa y la confederación*, de dos maneres pot l'estat unitari passar a federal, "federalizándose, aflojando los lazos que unen a las regiones o provincias naturales, y rompiendo estos lazos, separándose por completo, erigiéndose en estados independientes estas regiones o provincias, y confederándose después". El mateix periòdic deia, en *¿Confederación por estados o por municipios?*, el 12 juny 1873: "De dos maneras puede efectuarse la confederación por municipios: 1.º, dando a cada uno de ellos los poderes, atribuciones (facultades y autonomía de nación confederada, de estado confederado. 2.º, agrupando los municipios menos populosos en torno de los grandes y dando el poder y el grado de independencia propios de un estado confederado a cada uno de los grupos resultantes. El primer procedimiento podríamos llamarlo *comunalista* [de les "comunales", municipios] o municipal, directo o esclusivo. El segundo... por grupos municipales"; tots dos sistemes tenen "un inconveniente contrario al descentralismo y favorable al poder central. Tanto centenares de municipios —estados, como docenas de grupos municipales— estados ofrecerían entre sí pocas diferencias y muchas semejanzas"; d'altra banda, "la confederación por estados (provinciales, antiguos históricos) no tiene este peligro pa-

blema que esdevindrà especialment greu el 1873, una volta instaurada la república, perquè el plantejament d'aquesta qüestió pressuposarà la possible reestructuració de l'estat sobre bases diferents, en cas que fos acceptat el federalisme "des de baix", que exigiria la prèvia independència de municipis i "estats" (llegiu antics regnes) per anar a la posterior federació. Acció que, segons els republicans unitaris, i els conservadors, posaria en perill l'existència de l'estat i de la mateixa "nación".

La literatura popular donà, en aquests anys, alguns exemples de com federalisme i catalanisme començaven a ser sinònims, i àdhuc de com naixia el tema de l'Onze de Setembre de 1714, i de l'aparició, més marcada, de la qüestió dels furs en la propaganda carlina.⁵⁰

voroso para el federalismo. Los antiguos estados españoles ofrecen entre sí grandes diferencias y no tantas semejanzas y cosas comunes que den al estado central pretestos para tener atribuciones de estado unitario... Las diferencias marcadas no están entre Barcelona y Gerona, Vich y Moyá, Valencia y Alicante... sino entre Cataluña y Aragón, entre Valencia y Galicia, Castilla la Nueva y la Vieja, etc. Es preferible la confederación por estados y éstos con mucha autonomía... Las tradiciones de independencia nacional y de separación en España no se refieren a los municipios ni a los distritos, ni a las provincias modernas, sino a los antiguos estados, a las provincias antiguas, a las diecisiete o dieciocho regiones: Cataluña, León, Baleares, Galicia, etc. Por las razones espresadas damos la preferencia a la confederación por estados... Damos la preferencia a la confederación de España por estados antiguos, históricos, por ser más sencilla, más conforme a las tradiciones y naturaleza de España, y por ofrecer menos pretestos para dar al estado central o federal atribuciones numerosas y unitarias"; d'altra banda, "así como el estado federal español está constituido por la confederación de Aragón, Castilla, Cataluña, Galicia, etc., cada estado confederado... puede estar constituido por confederación de municipios directamente o por grupos de municipios, a manera de sub-estados". Insistia "La Independencia", el 4 i 19 juliol del mateix any (articles *¿Confederación por antiguos estados o por provincias modernas?* i *Los antiguos estados y provincias antiguas erijidos en estados confederados*): "En la república federal no se trata de establecer provincias administrativas, sino estados autónomos confederados: en este concepto no es a las leguas cuadradas de superficie, ni a los miles de almas de población a lo que se debe atender, sino a la naturaleza, a la etnología... La cuestión estriba en que los estados correspondan a las diferencias de carácter, raza, idioma, costumbres y legislación civil o íntima, a los límites históricos y geográficos"; calia confederar el antics estats perquè són "obra de la naturaleza y de la historia, divisiones lógicas y naturales", mentre les províncies modernes són "obra artificial y arbitraria encaminada sólo a fortalecer la centralización y matar el provincialismo" (és a dir l'amor a l'antiga província); és clar que també cal donar autonomia als municipis: "se trata de que el municipio tenga vida propia y de que dentro de cada estado confederado haya un alto grado de descentralización... En nuestro país lo que suele hacer el sistema unitario en materia de descentralización es dividir por 49 la centralización, traspasar a los gobiernos, a las diputaciones y a los consejos de las provincias una parte del centralismo ejercido por el gobierno de Madrid".

50. Vid. *Lo dia Onse de setembre de mil set-cents catorse*, B., 3 gener 1869, on es llegia: "Torni la nostra llengua / a ser la llengua oficial / ... / ¡Ah, torna, torna, o bandera / gloriosa sempre y triunfante! / Torna prompte a ser la guia / de tots los bons catalans. / Ab tu cessaran los odis / que turban la nostra pau / Tu donarás, com antes, / crédit, unió, dignitat; / tu disiparás los somnis / que ara sentim predicar; / tu portarás y per sempre / verdadera llibertat. / Puig en aquesta ocasió / es molt licit y legal / propositar tots los sistemas / que pareixin racionales / Alsem ben alt la BANDERA / DE SANTA EULALIA, germans".

Vid. el document carlí *Catalans*, B., 1871, que defensa el proteccionisme i demana el retorn dels furs.

La *Cansó del temps*, escrita per un jove obrer de la Bisbal, a 1869, exposava com

Els intransigents van atacar la Diputació de Barcelona quan aquesta oferí al govern d'enviar un cos de voluntaris a Cuba, per ajudar l'exèrcit a combatre els insurgents separatistes cubans: "La Alianza de los Pueblos", 5 febrer 1869, digué: "¿Por qué no ha creído la Diputación provincial de Barcelona más digno, más noble... el aconsejar al inútilísimo Sr. Ayala [ministro de Ultramar] que envíe libertades a nuestras vejadas Antillas, en vez de incitarle a que envíe más soldados?... ¿Por qué no ha creído... más lógico llamar invictos héroes de Cádiz y Alcolea a los revolucionarios de Cuba que a los que los combaten?... Apoyar al gobierno en esta ocasión es ser mal español, es ser mal catalán, es ser anti-revolucionario... es desear la emancipación de Cuba y Puerto Rico". Amb gran valentia, els intransigents combatien la política espanyola assimilista, defensant el dret d'autodeterminació dels cubans.⁵¹

Recollint la ja llarga tradició d'iberisme sostinguda a Catalunya pels demòcrates, i per figures curioses com Sinibald de Mas, els federals defensaren la unió ibèrica, la dels estats federals d'Espanya i Portugal, creient que aquesta només seria factible quan hauria estat proclamada la república federal, que faria impossible l'assimilisme, tan temut pels portuguesos. En la pràctica, a més, l'iberisme significaria la mort del vell estat espanyol,⁵² per creació d'una entitat nova i superior (la Ibèria) a l'anterior entitat Espanya. També fou previst que aquesta federació ibèrica fos l'etapa prèvia a la unió dels pobles llatins i a la de

amb la república federal "Libertad tendrán los pueblos / de Castilla y de Lleó; / de Mallorca y Catalunya / de València y d'Aragó / ... De la gent de tot Espanya / volem ser sempre GERMANS; / pero sempre y ab molt'honra / ESPANYOLS BEN CATALANS. / No vulguem més reys de fora; / ¡per may més reys extrangers! / recordem la Ciutadela / d'en Felip dels butiflers! / ... Catalunya un llarch martiri / n'ha suferit, pel seu bon dret; / sos butxins la governavan / ab un sabre y una fuet! / Mes, ¡alerta, noble terra! / los teus fills son sempre braus / y's romprá l'unitarisme, / la cadena que'ls fa esclaus". I la *Cansó del 6 d'octubre* (La Bisbal, 1869): "Cantem, de nostra Patria, / los fets d'antiga història; / la llibertat, la gloria / del bon temps que vindrá. / Clamem, ben cla ¡Que visca Catalunya! ¡perque, demà, / mes federal serà" V. *Imne patriotich pera cantarse ab la popular musica del imne de Riego* (B., 1868?), romanç antiborbònic inspirat en el tema de la lluita contra Felip V. Un altre tema popular serà el de l'oposició al servei militar obligatori, com hem referit; el 1873, els joves d'Arenys de Mar no volen fer el servei militar fora de Catalunya ni servir en cossos militars que no siguin exclusivament catalans (carta dels mossos d'Arenys a "La Independència", 28 setembre 1873).

51. Deia "El Estado Catalán", 23 gener 1870: "Nosotros quisiéramos que fuese posible conservar las Antillas para España, a condición empero de que continuaran unidas por su voluntad. Si lo han hecho imposible los desaciertos continuados y las vejaciones que se han hecho sufrir a los cubanos durante siglos, lo sentiremos, pero ante todo somos amantes de la justicia". Més tard, durant la república, "El Estado Catalán", 3 i 4 juny 1873, edició de Madrid, tornà a demanar que fos concedida l'autonomia a Cuba, malgrat estar l'illa en plena insurrecció. I és que pensaven que només aquesta concessió podia establir la pau.

52. La qual cosa pressuposava, encara que no s'explicités, la fi de la suposada hegemonia castellana.

tots els pobles del món.⁵³ Fins i tot els federals catalans es manifestaren favorables a l'activitat dels fenians irlandesos,⁵⁴ que lluitaven per alliberar-se del jou britànic. Lluitava antecedent de la simpatia que a Catalunya despertà la gesta irlandesa en el segon i tercer decennis del nostre segle.

En l'aspecte doctrinal, els federals assenyalaren llur originalitat negant ser traducció i còpia de les teories de Proudhon, i per poder-ho demostrar intentaren d'esbossar la història doctrinal del federalisme espanyol: "Con malicia e ignorancia frailunas... los conservadores achacan a las obras de Proudhon traducidas por Pi y Margall las opiniones federalistas del partido republicano histórico o antiguo de España. Recordemos por única contestación algunas fechas y algunos hechos. En 1841 el señor Pruneda, en un escrito publicado en un periódico de la republicana Huesca, proclamó decididamente la república federal. En 1850 don Juan Bautista Guardiola en su *Libro de la democracia...* proclamó el sistema federal para España; lo mismo en 1854 don Francisco Pi y Margall en su *Eco de la Revolución y La Revolución y la Reacción*, y en su discurso en el Oriente de Madrid, en 25 de setiembre. Don Fernando Garrido en su *República democrática federal universal*, con un prólogo del señor Castelar, y don José María Orense en la ampliación de su programa proclamaron la república federal para España, también en 1854. Proudhon no publicó hasta 1862 *La federación en Italia*, cuyas ideas aplaudían los conservadores creyendo inocentemente que con la confederación italiana se salvarían el poder temporal del Papa, los Borbones de Nápoles, los duques de Toscana y demás, y la dominación austríaca en el Veneciado. En 1863 publicó Proudhon su *Principio federativo*, que los conservadores no aplaudieron ya... Esta obra no fue traducida por el señor Pi y Margall hasta tres o cuatro años más tarde y la mayoría del partido republicano español venía ya declarada por la federación, desde 1854. Pero ahora es moda anatemizar a la idea federativa y a Proudhon, a quienes, por cierto, no han estudiado ni leído los conservadores ni los cantonales".⁵⁵

En les eleccions de març de 1871 per a elegir diputats a Corts, els republicans només van obtenir 52 diputats (de 391 escons); a Catalunya en van treure 16 de 39 (10 a la província de Barcelona, dels 15 possibles; 4 a la de Tarragona, dels 8; 2 a la de Girona, dels 8; i cap a

53. Vid. "El Estado Catalán", 31 maig 1870, article *La unión ibérica*.

54. "La Alianza de los Pueblos", 7 gener 1869.

55. "La Independencia", 17 gener 1874.

la de Lleida, dels 8 posats a elecció). A Barcelona-ciutat, els republicans van guanyar 4 dels 5 llocs en joc (el cinquè, el va guanyar un monàrquic constitucional); el cens de la circumscripció de Barcelona-ciutat era de 43.030 persones, més reduït que el de les eleccions de 1869, car s'havia creat una nova circumscripció, la de Gràcia, o "dels afores". A Barcelona-ciutat havien votat 19.289 persones: els republicans van treure 11.499 vots, els monàrquics constitucionals 6.496, i els carlins 952. A la província de Girona els republicans van triomfar a les circumscripcions de Figueres i la Bisbal; i a la de Tarragona, a Falset, Reus, Tortosa i Tarragona-ciutat.

Per l'abril del 1872 van tornar a tenir lloc eleccions: i el govern va deixar que els republicans obtinguessin exactament els mateixos diputats que en les eleccions de març de l'any anterior, 52 (de 391); a Catalunya en van aconseguir 17, de 41: 10 a Barcelona (dels 18), 2 a Girona (Figueres i la Bisbal), de 8; 2 a Lleida (Sort i Tremp), de 7; 3 a Tarragona (Reus, Tortosa i Tarragona-ciutat), de 8. Els federals van guanyar 4 dels cinc llocs, a Barcelona-ciutat i a Gràcia.

Canviat el govern, van tornar a celebrar-se eleccions per l'agost del 1872. Aquesta vegada els republicans federals van aconseguir 77 diputats (de 379). Els federals a Catalunya en van treure 22, de 41: a Barcelona, 13, dels 18; a Girona, 4, de 8; a Lleida, 4, de 8; a Tarragona, 1, de 7. Es va abstenir el 75% a Girona, el 74% a Barcelona i Lleida, el 71% a Tarragona (resultats provincials). L'atonia electoral no té res de particular; la gran massa de la població no estava interessada per la política enlloc d'Espanya, i els percentatges més alts de votació que es treuen en altres llocs de la península són resultat del frau electoral. A Catalunya, en general, les eleccions eren netes, durant aquest període, i el nombre de votants deu correspondre bastant correctament al de persones polititzades.

Els federals van obtenir 29.530 vots a la província de Barcelona, 12.580 a la de Girona, 11.716 a la de Lleida, 6.711 a la de Tarragona (en total 60.537, dels 379.345 de tot Espanya). A Barcelona-ciutat els vots federals van ser 7.419 (i el volum de l'abstenció de l'ordre del 70%).

Anem ara al cas de la ciutat de Barcelona: en les eleccions de gener del 1869 van votar els federals unes 27.000 persones (d'un cens de 63.296), mentre que a les de març del 1871 només ho feren 11.500 (però d'un cens de 43.030, més reduït, com hem dit, per haver-se separat Gràcia), i, en les d'agost del 1872, els vots federals van ser de 7.419. Tenint en compte la variació en les xifres del cens, veiem que el nombre de vots federals en les eleccions de març del 1871 és d'un 62% en relació amb les de gener del 1869; i en les d'agost del 1872 és d'un 40% respecte a les de 1869. En conseqüència, els federals van perdre el 60%

de vots entre el gener del 1869 i l'agost del 1872, a la ciutat de Barcelona. Cal cercar les causes d'aquesta pèrdua de força en distints factors, entre ells la repetició d'eleccions entre el 1869 i el 1872: quatre de diputats a Corts, les municipals, les del partit, etc.; també en les divisions internes en el si dels federals; i especialment en la difusió de l'apoliticisme en els medis obrers.

En les eleccions celebrades a finals de febrer del 1869 per a elegir el comitè barceloní del partit federal, foren elegits, entre altres, J.-L. Pellicer (2.053 vots), Clavé (1.903), Rafael Boet, advocat (1.901), els escriptors Antoni Feliu i Codina (1.866) i Antoni Altadill (1.311), i els obrers Joan Fargas, Miquel Martorell, Joan Soler. Pel gener del 1870, en les eleccions a regidors de l'ajuntament de Barcelona, foren elegits 30 republicans i 17 monàrquics: entre els republicans federals hi havia J.-L. Pellicer i els obrers Joan Coch, Pau Trullà, Emili Hugas —futur bakunista—, Jaume Just (calafat) i Pau Bragulat (fuster). De 41.392 electors, en votaren 21.000, dels quals 12.000 votaren els federals, i 9.000 els monàrquics. Per l'abril del 1870 tingué lloc la votació per a designar els membres del comitè de Barcelona del partit federal: la candidatura intransigent (V. F. Simal, Clavé, Isidor Domènech, Marià Rosell, A. Altadill, Narcís Buxó, V. Almirall, etc.) va guanyar, per uns 3.700 vots a uns 2.000, la de "política de atracció" (B. Lostau, E. Litrán, Pau Ramis, D. Arabio Torre, Innocent López, J.-M.ª Pàmies, Lluís Farga Pellicer, etc.), sostinguda per un *Centro de resistencia de obreros* (amb Clement Bové i Sebastià Ventura).⁵⁶ Els intransigents foren motejats de "separatistes" i de "catalanistes", pels benèvols, que s'autotitulaven únics "federals".⁵⁷

La república

Fracassada la monarquia constitucional d'Amadeu de Savoia, fou proclamada la república l'onze de febrer de 1873, per decisió conjunta de la Cambra de diputats i del Senat, on predominaven els monàrquics constitucionals, que acceptaren de votar un nou règim a canvi que els republicans els permetessin la participació en el poder, cosa que era, de fet, el dret a continuar menjant a l'estable del pressupost estatal.

Tot just instaurat el nou règim, l'endemà, el govern republicà de Madrid ja prenia mesures per a evitar la creació de juntes revolucionàries,⁵⁸ formades per republicans de la base, que a nivell de cada

56. "La Razón", 3 abril 1870 i "El Estado Catalán", 4 abril del mateix any,

57. "La Razón", 2 abril 1870.

58. El president del poder executiu de la república envià al governador civil de Barcelona aquest telegrama, el dia 12: "Caso de establecerse en esa [Barcelona] junta revolucionaria, emplee V. S. los medios que estén a su alcance para que cese esa Junta... empleando la persuasión y medios morales, y en último extremo obre con toda energía" (*Arxiu Diputació Provincial de Barcelona, Llibre 559, Circunstancias azarosas*).

ciutat haurien intentat de fer real el canvi succeït a nivell purament nominal, formal.

D'altra banda, els obrers acceptaren amb il·lusió la nova situació, i àdhuc els sindicats proletaris participaren en les demostracions de carrer per celebrar l'arribada de la república: la Diputació de Barcelona fou visitada per "una comisión de la clase obrera y otras agrupaciones de esta ciudad expresando sus deseos de que la Diputación declare la autonomía de la provincia convirtiéndola en estado federal. Añadió que las clases obreras están unánimemente decididas a apoyar el nuevo orden de cosas... Están dispuestos a proteger todos los intereses legítimos... y a coadyuvar armónicamente al triunfo de la república federal, que es su aspiración porque ven encarnada en ella su ideal político y social".⁵⁹ Per veure, ni que sigui anecdòticament, com la gent obrera acostumava a relacionar Madrid amb política "des de dalt" i amb gent d'ordre, vegem la carta⁶⁰ d'un grup d'obrers queixant-se d'un tinent del batalló de milícia ciutadana —Parera—, que els amonestà per cantar la Marsellesa: "Sin duda el señor Parera debe ser un burgués, un hombre de *orden*, un republicano de esos satisfechos que esperan que de Madrid venga la república, la democracia y la federación".⁶¹

El 13 de febrer la Diputació de Barcelona rebé l'adhesió d'una manifestació obrera, una comissió de la qual —amb Jaume Balasch— parlà amb els diputats: els obrers demanaven legislació social, armes per a lluitar contra els absolutistes⁶² i la implantació de la república federal.⁶³ I a l'ajuntament de Barcelona tingueren lloc —a proposta de l'alcalde N. Buxó— reunions de representants de la patronal i dels sindicats obrers per negociar l'arranjament dels conflictes existents en aquells moments.⁶⁴ Segons "La Independencia", 14 de febrer 1873, "esos obreros, muchos de ellos internacionalistas, han dado durante estos días, y especialmente en la manifestación pública de ayer [la del dia 13] un espectáculo tan digno, tan noble... que quizá no tenga ejemplo en la historia de ningún pueblo"; "los discursos no versaron sobre consideraciones demagógicas, ni sobre ideas absurdas... sino única y exclusivamente sobre la necesidad de defender las conquistas revolucionarias contra la reacción y sobre la no menos apremiante de reducir las horas de jornal para

59. *Actes de la Diputació provincial de Barcelona*, 17 febrer 1873.

60. "La Independencia", 10 juliol 1873.

61. I acabaven la carta amb "¡Salud y revolución social! ¡Viva la autonomía completa del municipio!"

62. ADPB, *Lligall* 559. Tant en la qüestió de les lleis socials com en la del federalisme, el ministre de la Governació, Pi i Margall, respongué que calia esperar la decisió de les futures Corts constituents.

63. Parlaren als obrers els dirigents Bragulat, Balasch, Valls, Nuet, Lluanas, Pàmies, Albajés, Abayà, sindicalistes uns, bakuninistes els altres ("La Independencia", 14 febrer 1873).

64. ADPB, *Lligall* 559.

dedicarse y obtener la instrucción”; la manifestació va demostrar que “si la Internacional en España se ha presentado con cierta tirantez cuando ha visto discutida y hasta negada su legalidad... hoy que se presentan espeditas las vías legales para alcanzar pacíficamente las reformas sociales que desea... hoy la misma Internacional, tan temida y tan *desconocida* de los más, será una de tantas asociaciones que tendrán dentro de la república federal una vida legal, pacífica y provechosa”.

Intents de proclamar l'Estat català

A Catalunya la totalitat del republicanisme, convertit des de la Revolució del 1868 en partit hegemònic al Principat, era federal i en proclamar-se la república pressionà perquè aquesta fos federal, però la direcció del partit, a Madrid, aliada amb els monàrquics constitucionals, no va poder acceptar aquesta reconversió revolucionària que hauria donat la força real a les ciutats i “regions” arrencant-la a l'estat central —per por al perill revolucionari que això comportava— i amb aquesta negativa es guanyà l'hostilitat dels federals intransigents: a Rubí fou proclamada la federal; l'ajuntament de Gràcia demanà que la Diputació de Barcelona es constituís en “Convenció”⁶⁵ i fes saber que no acceptaria altre règim que el federal;⁶⁶ el dia 13 l'ajuntament d'Olesa, també, demanà la república federal; i el mateix a Riudebitlles, Sant Pol, Sant Esteve de Palautordera, Arenys de Munt, etc.⁶⁷ La Diputació de Barcelona, en mans dels federals,⁶⁸ fou sotmesa a la pressió dels intransigents que volien la immediata proclamació d'un règim republicà federal: el diputat provincial Carreras presentà una proposició, que també fou defensada per Roig i Minguet, segons la qual: “1.º la Diputación provincial de Barcelona proclama la constitución de la provincia de Barcelona en estado republicano federal de Barcelona. 2.º La Diputación se constituye interinamente en Representación soberana del Estado republicano federal de Barcelona, dentro de la federación republicana de España”; això serà comunicat a les altres Diputacions catalanes; el primer acord serà de proclamar l'autonomia dels municipis de la província. Creia Carreras que Pi i Margall, Figueras i Castelar si han acceptat el poder és per instaurar la república en la seva forma federal, i si no

65. Els mites de la revolució francesa estaven profundament arrelats en les masses republicanes, i n'era emprada sistemàticament la terminologia.

66. ADPB, *Lligall* 559, *Circunstancias azarosas*.

67. ADPB, *Lligall* 559, *Circunstancias azarosas*.

68. Hi figuraven entre d'altres Sunyer i Capdevila, a proposta del qual entraren com a regidors a l'ajuntament de Barcelona, el mateix 12 de febrer, R. Boet, V. Almirall, Valentí Labán, Josep Balasch, Conrad Roure, Innocent López (*Actes ADPB*, 12 febrer 1873).

ho fan és perquè Madrid és una ciutat monàrquica, i en conseqüència les províncies, republicanes federals, han de pressionar.

Aquesta posició intransigent fou rebutjada per Torres i per Sunyer i Capdevila, que pensava, d'acord amb el punt de vista oficial, que calia esperar la decisió d'unes futures Corts constituents. La proposta de Sunyer i Capdevila, assenyalant l'aspiració que fos proclamada la federal obtingué, finalment, el vot unànim dels diputats.⁶⁹

A to amb la nova situació republicana, milloraren les relacions entre els federals i l'obrerisme organitzat, i aquells pressionaren els poders públics perquè fossin adoptades lleis "socials", que acontentessin la classe obrera: la Diputació de Barcelona va nomenar una comissió perquè s'ocupés de "procurar un arreglo en la cuestión entre fabricantes y obreros",⁷⁰ i aprovà per unanimitat una proposta —presentada per Roca i Galés, Pallós, Jochs i Odena, Roig i Minguet, Sunyer i Capdevila, Layret, Rabella, Gatell, Sempau, Dachs i Coll i Remedios— demanant que les Corts donessin una llei sobre jurats mixtos, limitació de la jornada de treball dels nens i regulació de la jornada laboral.⁷¹

A la Diputació de Barcelona també fou discutida la necessitat de concedir el vot als més grans de 18 anys, cosa que vindria a representar un radical intent de fer participar els joves en la vida política.⁷²

A Barcelona la nova situació creada en proclamar-se la república era d'inestabilitat: els intransigents no acceptaven de bon grat la pausa imposada des de Madrid pel govern de coalició republicà-radical. La precària pau fou trencada el 20 de febrer (deu dies de proclamada la república), a causa de la desertió del capità general, Eugenio de Gaminde, incapaç de fer front a la insubordinació dels soldats, que acusaven el comandament militar de poc afecte a la república; l'endemà els manifestants sollicitaven que la Diputació de Barcelona es constituís en "Convenció de l'Estat de Catalunya",⁷³ però no fou aprovat per aquella.

69. *Actes ADPB*, 12 febrer 1873.

70. *Actes ADPB*, 14 febrer 1873.

71. Deia la proposta: "La clase obrera tan digna de atención para los supremos poderes del país... por su proporción numérica en la población nacional y por los apreciables frutos que sólo con su concurso se obtienen de todos los elementos de riqueza natural, no ha obtenido hasta ahora de los gobernantes españoles los beneficios que de una legislación bien entendida tenía derecho a prometerse... La higiene, la ilustración y la moralidad exigen imperiosamente de toda buena administración el más exquisito esmero para que sea una verdad el bienestar general; y este objeto no puede lograrse mientras que el poder legislativo... no atiende a la urgente necesidad de dictar medidas que armonicen los intereses del capital con los no menos respetables del trabajo, sin cuya cooperación en vano existiría aquel importante elemento de riqueza"; i, recordant el projecte de llei presentat per P. Alsina, hom suplica a les Corts "que se proceda a la pronta resolució de las proposiciones pendientes ante el congreso sobre jurados mixtos... así como sobre regularización del trabajo de los niños y mujeres y horas de labor de los obreros" (*ADPB*, *Lligall* 560).

72. Proposició de Francesc Batlle, del 17 de febrer de 1873. *ADPB*, *Lligall* 559.

73. Segons les *Actes ADPB*, 21 de febrer, "presentóse una comisión del pueblo pidiendo en su nombre y en el del ejército a la Diputación provincial que se constituyese

Tanmateix, dies més tard, el 2 de març, les topades entre federals i llurs aliats en el govern, els radicals, esperonaren els intransigents, i el diputat provincial Rafael Joaquim Penina presentà a la Diputació de Barcelona una proposta demanant la proclamació de l'Estat federal de la província, la convocatòria d'eleccions generals, abans del 28 de març, i el llicenciament dels soldats.⁷⁴ Els dies 5 i 8, Carreras tornà a insistir a la Diputació en el mateix sentit de la seva proposta anterior.⁷⁵ El crític dia 8, quan se sabia que l'endemà havien de tenir lloc grans manifestacions populars, amb la creació d'una junta revolucionària encarregada d'instaurar la federal, Lostau inicià una maniobra a la Diputació per evitar l'enfrontament directe amb el poder central, que consistia a dissoldre la Diputació, però *no* proclamar l'Estat català, i crear del si d'aquella un comitè executiu amb facultats discrecionals, proposta que tingué els vots en contra dels independentistes Carreras i Penina i dels moderats Cerdà i Sunyer i Capdevila.⁷⁶ Efectivament, el 9 de març les manifestacions, dirigides pels membres de l'obrerisme organitzat, i la pressió dels federals intransigents, donaren lloc a un intent de proclamar l'Estat federal català per part de la diputació. Finalment, a la Diputació va ser derrotada la moció federalista extrema, però, en canvi, fou acordat, per transacció, de dissoldre l'exèrcit obligatori i la seva transformació en cos voluntari.⁷⁷ Segons "La Independencia", 10 març 1873, "decíase que sobre la una y media desde los balcones de la Diputación provincial se había proclamado Cataluña independiente, por algunos individuos de la Diputación provincial. Este rumor sin embargo, estaba desprovisto de fundamento. Lo que sucedió fue que al llegar la manifestación obrera, que tuvo lugar ayer, a la plaza de la ciudad, y en la cual figuraban delegados de varias importantes poblaciones de la provincia y de los centros de esta capital, subió una comisión a la Diputación y en nombre de los manifestantes y de las asociaciones obreras a quienes representaban, pidió a dicha corporación que proclamara la autonomía de Cataluña. En nombre de la Diputación provincial, y autorizado para ello, el diputado ciudadano Lostau dijo que les animaban los mismos

en Convención del Estado de Cataluña, declarándose en Estado federal, tomando todas aquellas disposiciones que sean necesarias para solidar tal declaración".

74. I a més formar batallons de voluntaris, enviar delegats a les altres províncies catalanes perquè actuïn de la mateixa forma i es pugui crear l'Estat federal de Catalunya, i interinament crear una junta suprema en la qual la Diputació delegaria tots els poders (ADPB, *Lligall* 559, *Circunstancies azarosas*).

75. *Actes ADPB*, 5 i 18 març 1873.

76. Deia la proposta de Lostau: "En caso de que mañana se exigiese por el pueblo y el ejército la proclamación de la república democrática federal en esta provincia, la Diputación provincial se declara espontáneamente disuelta y nombra dos delegados de su seno, dándoles toda clase de facultades revolucionarias, indicándoles que se asocien tres individuos más representantes de las tres grandes fracciones del partido democrático federal" (*Actes ADPB*, 8 març 1873).

77. *Actes ADPB*, 9 març.

deseos, y los trabajos que se estaban practicando tendían todos a asegurar el pacífico advenimiento de la república democrática federal... pero que debiendo llegar de un momento a otro el presidente del poder ejecutivo, el ciudadano Figueras, les suplicaba que reservaran para más adelante la resolución de la petición"; repetí Lostau que s'adoptava això obligats per les greus circumstàncies en què vivia la província, però que, de moment, es decidia la dissolució immediata de l'exèrcit, a la província, i la seva conversió en voluntari. Bragulat es felicità dels acords presos per la Diputació i va recomanar als obrers "el mayor orden y perseverancia y escitando a esta corporación a que siguiera por la senda revolucionaria, en la seguridad de que ha de encontrar en los obreros un firme apoyo para sostener el orden y para alentarla en la difícil empresa que seguía". Amb la decisió de la Diputació, no hi estigueren d'acord ni l'ajuntament de Manresa,⁷⁸ ni Roca i Galés,⁷⁹ ni els delegats a Barcelona de les Diputacions provincials de Girona, Lleida, Tarragona i les Balears,⁸⁰ que creien necessària la presència de l'exèrcit tradicional mentre els carlins continuessin en armes. Immediatament fou creada una *Junta d'armament i defensa*. Els internacionalistes i tot es van sumar a l'agitació del 9 de març sostenint el plantejament immediat de la república federal. Així la manifestació de la Internacional barcelonina —encapçalada per García Viñas— exigí de la Diputació la proclamació de la federal: deia el document internacionalista presentat a la Diputació: "Vista la incertidumbre que reina en todas partes. Considerando que la federación ha de partir de abajo. Considerando que el aplazar lo que en la conciencia de todos está, es perder tiempo y dársele a todos los enemigos para que puedan crear inconvenientes. Las clases obreras quieren la inmediata proclamación y planteamiento de la República democrática federal. El meeting se transforma en manifestación y va a exigírselo a la Diputación provincial. La comisión será la comisión de defensa de la federación barcelonesa [de la Internacional] en unión con las comisiones de las afueras".⁸¹

La crisi, l'acceleració del procés revolucionari, portant Catalunya cap a la proclamació d'un règim federal pel seu compte, sense esperar les ordres de les Corts madrilenyes, obligà el president del poder executiu de la república a traslladar-se a Catalunya per tal de frenar la marxa cap al federalisme. Figueras va arribar a Tarragona el 10 de març, i a Barcelona el dia 11, on s'entrevistà amb els membres de la Diputació provincial i amb els delegats de Girona, Lleida, Tarragona i les Balears.

78. ADPB, *Lligall* 559, *Circunstancias azarosas*, 11 març 1873.

79. "La Independencia", 10 març 1873.

80. "La Independencia", 14 març.

81. Signaven el document J. García Viñas, Benvingut Espigulé, J. Ribas Palau, Nacher, J. Bargalló, R. Franqueza, Clement Valls (ADPB, *Lligall* 559, *Circunstancias azarosas*; datat el 9 de març).

Momentàniament va ser frenat el procés de descomposició del poder, però el 5 d'abril altra volta a la càrrega: els membres de l'*Estat Català* enviaren un escrit al president Figueras demanant la creació d'una *Junta d'armament i defensa de Catalunya*; estaria formada per quatre delegats de cada província, presidida per l'autoritat militar superior de Catalunya, i organitzaria el "somatén general de las cuatro provincias catalanas" i un batalló de voluntaris de la república.⁸² La proposta de l'*Estat Català* no fou recollida.

A finals d'abril, trencades les relacions governamentals entre el partit radical i els republicans, i saldada la disputa amb la victòria d'aquests darrers, una volta dissolta la vella assemblea que amb majoria monàrquica havia proclamat la república, foren convocades eleccions pel govern republicà homogeni. Celebrades pel maig del 1873, venceren els republicans, ara governamentals, i és que mai, en la història de l'Espanya anterior a la II república, un govern no va perdre les eleccions podent maniobrar des del ministeri de la Governació —encara que aquesta vegada no ho va fer el ministre Pi i Margall, ho feren els governadors civils i cacics locals—, i comptant amb la pressió dels addictes governadors civils, que manipulaven i dirigien a les províncies l'aparell electoral. A tot Espanya votaren 1.855.155 persones, d'un cens de 4.551.436, la qual cosa representa un 60 % d'abstencions. Els republicans obtingueren la immensa majoria dels sufragis (1.694.997) i 344 escons dels 391 de la cambra. A la província de Barcelona els vots foren 59.976 —tots a favor dels republicans—, d'un cens de 203.555, amb un 71 % d'abstencions; a Barcelona-ciutat, els resultats van ser 19.115 vots (cens de seixanta mil), amb un 69 % d'abstencions; les abstencions a les províncies de Girona, Lleida i Tarragona foren de l'ordre del 74 %, 76 % i 68 %, respectivament. A Barcelona les eleccions foren una victòria dels federals moderats i una manifestació de les profundes divergències —polítiques i personals— que separaven els republicans federals. De totes formes, a Barcelona-ciutat foren superats els resultats de 1871-1872, i es va arribar al 70 % dels vots de 1869. Era un avenç, comparat amb els 62 % i 40 % de 1871-1872.

Pau Alsina, el primer diputat obrer, recomanava la candidatura de Vallès i Ribot —com un dels 17 diputats que podien sortir per la província de Barcelona— perquè havia defensat "las reformas sociales que todos los amantes de la justicia deseamos";⁸³ la federació local obrera de Gràcia, aleshores disconforme amb la marxa de la Internacional, pos-

82. Document signat per la comissió executiva de l'*Estat Català*: B. Lostau, A. Feliu Codina, Manuel Lasarte, Josep Planellas, Josep Ventura i Josep Baltà. Segons "La Independencia", 8 abril 1873.

83. "La Independencia", 2 maig 1873.

84. Vid. carta del seu secretari Benvingut Espigulé, "La Independencia", 4 maig 1873.

tulava Pompeu Gener.⁸⁴ Un dels qui feia costat a P. Gener era el dirigent obrer Bragulat (“La Independencia”, 12 maig 1873), que també defensaven els sindicats obrers de Sant Martí i Sant Andreu. D'altra banda, V. Almirall, traslladat a Madrid, recomanava Rubau Donadeu, contra Lostau, cosa que significava una inversió de les aliances, car aquest últim era membre dirigent de l'*Estat Català*, mentre que Rubau era partidari de Figueras, federal moderat.⁸⁵ Resumint, quatre candidatures diferents, totes federals (poc o molt extremes) i amb molts noms comuns a diverses d'elles, es disputaren els vots a Barcelona. Feliu i Codina jugà a favor d'Almirall i de Rubau Donadeu, mentre que P. Alsina i Vallès i Ribot defensaren Lostau i el sector dirigent del partit a Barcelona. P. Gener es retirà en comprovar les divisions als rengles obrers: com digué ell mateix,⁸⁶ “mientras a unos [obrers] les impulsaban aspiraciones más o menos socialistas y revolucionarias y a otros les dominaban convicciones más o menos conservadoras, hay fracciones que más que tales son banderías, partidarios acérrimos de individualidades”.

La crisi de l'estiu: la cantonal

El 6 de juny, Velarde, capità general de Catalunya, anunciava a la Diputació de Barcelona una insurrecció de soldats, acompanyats de 200 paisans, a Igualada, al crit de “Visca la federal i morin el general i els oficials”!⁸⁷ Les altres forces, sense sumar-se al motí, es negaren a fer foc contra els insurrectes; com a conseqüència, Velarde dimití, mentre el governador civil de Barcelona telegrafiava al govern demanant urgentment forces disciplinades per poder mantenir l'ordre. L'aldarull es va calmar tot sol en votar les Corts, el dia 8 de juny, la república federal.

La insubordinació dels soldats anava fent camí arreu d'Espanya: a Sagunt uns soldats mataren un de llurs caps, un tinent coronel. En perill que fossin condemnats a mort, a Barcelona fou organitzada, el 19 de juny, una manifestació⁸⁸ per impedir l'execució dels soldats, els participants de la qual, a la nit, prengueren l'ajuntament i constituïren un *Comitè de salvació pública*, dirigit pel metge García Viñas, internacionalista de l'ala insurreccionalista, que intentava d'iniciar la revolució social partint d'un grup reduït d'activistes, i que aprofitava per als seus fins l'agitació comunalista, federalista extrema més que socialista. La inten-

85. “La Independencia”, 10 i 11 maig 1873.

86. Carta del 10 de maig a “La Independencia”, 12 maig 1873.

87. *Actes ADPB*, 6 juny 1873. “La Independencia”, 7 juny 1873, publicà el manifest *Al pueblo, al ejército, a la armada y a los voluntarios de la república*, informant dels fets d'Igualada i demanant calma. Anava signat per les autoritats civils i militars, pels centres federals (Feliu i Codina per l'*Estat Català*), per la *Unió Manufacturera* (Tomàs Valls, Pere Montanyà) i per les *Tres Classes de Vapor* de Barcelona (el president Benet Casal, el secretari Eusebi Vilalta, i Josep Bragulat).

88. “La Independencia”, 20 juny 1873. Anava amb un penó, on es llegia que valia més el cap d'un soldat que els de deu oficials.

ció de García Viñas era que el *Comitè* fos integrat per 7 representants dels batallons de voluntaris, 7 dels clubs federals i 7 de delegats de la classe obrera. Els comandants de la milícia ciutadana amenaçaren, la mateixa nit, de prendre l'ajuntament⁸⁹ i el *Comitè de salvació pública*, no secundat pel poble, car només era defensat per 30 o 40 homes armats, pactà una retirada estratègica transformant-se en *Comissió de vigilància dels interessos de la federació i de la democràcia*,⁹⁰ que tenia l'únic objecte de negociar amb el govern per evitar l'afusellament dels soldats de Sagunt. Tot plegat, l'intent de García Viñas d'anar a la revolució social immediata es convertia en una comissió negociadora d'indult. El fracàs de García Viñas fou l'inici de la davallada del sector insurreccionalista de la Internacional barcelonina, la direcció de la qual passà a mans més moderades.

A mitjan juliol s'inicià —especialment a Andalusia, País Valencià i Cartagena— l'aixecament dels federals intransigents, dit cantonalista, amb l'objecte d'implantar el federalisme des de la base, sense esperar les ordres del govern. Curiosament, a Catalunya, fogar del federalisme intransigent, no tingué lloc un fenomen similar. Els federals restaren pacífics: probablement el temor als carlins insurrectes, que amb llurs partides dominaven bona part de la muntanya catalana i acabaven de derrotar el brigadier Cabrinetty i donar-li mort, mostrant-los tan clarament els perills de l'absolutisme, els féu estrènyer les relacions amb tots els sectors republicans, els que en altres indrets de la península es disputaven el poder, la supremacia política, amb les armes a la mà.

El 19 de juliol, a Barcelona es va constituir, sí, una *Junta de salvació i defensa de Catalunya*, amb caràcter d'auxiliar consultiva, però formada per les mateixes autoritats —capità general, governador civil, alcalde de Barcelona, president de l'Audiència, dels delegats de les quatre Diputacions provincials catalanes i diputats (Clavé, Boet, Rusca)— i amb el vist i plau del govern, encara que no amb el seu suport.⁹¹ La *Junta* va decretar la milícia ciutadana forçosa —dels 20 als 40 anys— i l'adquisició de 50.000 fusells, per fer front als insurrectes carlins⁹² i una contri-

89. "La Independencia", 20 juny 1873. *Actes ADPB*, 20 juny del mateix any.

90. En formaven part, ultra el secretari García Viñas, els dirigents obrers moderats —incorporats una volta deixats córrer els objectius desmesurats— Bragulat, Pàmias, Borchons, Sentiñón hi representava l'*Estat Català*. "La Independencia", 21 juny 1873.

91. Uns quants dies abans, el 16 de juliol, el governador civil de Barcelona comunicava a la Diputació: "La república y el orden corren grandes peligros en este momento... Cataluña ha sido siempre baluarte de la libertad, y no se dejará arrebatarse su conquista"; el poder executiu de la república ha decidit de crear una "junta compuesta de representantes de las cuatro provincias catalanas que funcionando al lado de las autoridades superiores, con el carácter de auxiliar, refleje el entusiasmo del país". *ADPB*, *Lligall* 558, *Circunstancias azarosas*.

92. Fou proposat també —el 20 de juliol— el tancament de masos i rectories allunyats dels poblets. *ADPB*, *Lligall* 558, *Circunstancias azarosas*.

bució forçosa a pagar pels partidaris dels carlins que haguessin tributat als insurrectes. La *Junta* cessà una setmana després de néixer, sense aldarrulls.

Durant aquesta crítica quinzena, els internacionalistes barcelonins participaren en l'agitació federal, sense que acabessin, però, de buscar un aixecament armat —com ho volia la minoria insurreccionalista de la Internacional, dirigida a Barcelona pel metge andalús García Viñas—, com ocorria en la cantonal i en el motí internacionalista d'Alcoi, organitzat aquest per la direcció de la Federació Regional espanyola de l'AIT, aleshores a mans dels insurreccionalistes. Coincidint amb la defecció, la nit del 21 al 22 de juliol, d'un grup de guàrdies civils que es van passar als carlins,⁹³ uns manifestants, a la matinada del 22 de juliol, proclamaren des de l'ajuntament de Barcelona la independència de l'Estat català. El governador civil, desbordat, demanava al govern l'accentuació de les mesures per a reduir els carlins, que evitarien que les províncies catalanes es declarassin independents.⁹⁴ En aquest temps, el dirigent obrer Josep Bragulat manava el 4^t batalló de la milícia, format per obrers. També, en aquest dramàtic mes de juliol (aixecament cantonal, motí d'Alcoi, insurrecció carlina) foren celebrades eleccions municipals a Barcelona, en les quals participaren, per primera vegada, militants internacionalistes, iniciant una radical evolució —des de l'apoliticisme al participacionisme polític— que no va poder tenir continuació immediata, perquè mesos després la forçosa clandestinitat imposada a l'obrerisme deixà aquest, altra volta, a mans dels insurreccionalistes. A les eleccions barcelonines, només hi participaren 6.814 persones, en 12 collegis electorals.⁹⁵

Mesures socials dels federals

La pujada, breu i contradictòria, dels federals al poder, lligada a la insurrecció carlina, afavorí, com hem dit, l'establiment *de facto* de més estretes relacions entre els federals i l'obrerisme —molt deteriorades des de l'entrada de l'apoliticisme—, així com l'adopció de postures, i en alguns casos de mesures més favorables a les reivindicacions obreres. Algunes de les personalitats del federalisme català, les radicalitzades i en contacte amb el món proletari, fins i tot propugnaren l'adopció de programes d'acostament federal-obrer (antecedent del qual és l'intent de P. Gener de fundar, pel març del 1872, un *Partit socialista republicà federal*). D'altra banda, aquesta tendència trobà esforços similars en el

93. Foren capturats el 23 de juliol, a Sant Sadurní, pels homes de Joan Martí, el Xic de les Barraquetes (ADPB, *Lligall* 558, *Circunstancies azarosas*, telegrama del 23 de juliol 1873).

94. ADPB, *Lligall* 558, *Circunstancies azarosas*.

95. "La Independencia", 16 juliol 1873.

sector polititzat de l'obrerrisme: B. Lostau, P. Alsina, Roca i Galés, no deixaren de militar en llocs dirigits del federalisme o de propugnar la necessitat de prestar suport als federals. Adhuc la federació local obrera de Gràcia, com hem referit, decidí de votar P. Gener, igual que nombrosos sindicats obrers de Sant Martí i Sant Andreu. Un dels candidats per Gràcia —Francesc Puigjaner i Gual— es presentava com a republicà federal socialista.⁹⁶

És evident que aquest intent de fer marxar units i paral·lels federalisme i reivindicacions obreres tenia un llarg antecedent: sense anar més lluny, el mateix origen del partit federal a Catalunya (dit abans democràtic), en néixer republicà federal, democràtic i "social", alhora.⁹⁷ I és més: a Catalunya, els federals deien que llur doctrina era incompatible amb l'immobilisme social: "Como hay republicanos unitarios, podría haber... federales de *statu quo* social. Pero son los unos y serían los otros minorías de los partidos republicano y federal".⁹⁸

La Diputació de Barcelona s'hagué de fer, també, ressò d'aquest acostament federal-obrerista: el dia 1 de maig de 1873, el diputat provincial Roca i Galés va presentar una proposta demanant la creació d'una comissió de la Diputació que havia de preparar una llei sobre invàlids del treball i la creació d'un banc de "crèdit al treball", per afavorir les cooperatives.⁹⁹ Però l'acció dels republicans no es limità a aquest marc legalista i d'efecte a llarg termini, sinó que van demanar la

96. "La Independencia", 10 maig 1873.

97. En aquest aspecte, "La Independencia", 5 abril 1873, exposava, en *Significación económico-social del federalismo en España*: "En 1841 el republicanismo en España, así como era federal, tenía aspiraciones bastante concretas de reforma social, así de impuestos sobre la renta, de contribución y reducción de sueldos y descuentos progresivos, de formas desamortizadoras favorables a las clases trabajadoras, etc. En el *Libro de la democracia* del señor Guardiola hallamos planes de reformas sociales favorables a estas clases. Los señores Pi i Margall, Garrido, Barcia y otros se han mostrado tan partidarios de las reformas sociales como de la federación, y el señor Orense, también desde 1854, como estos y otros escritores, sobre la urgencia y la latitud [?] de las economías más radicales, ha fundado en gran parte la necesidad de esta federación... No puede olvidar la opinión republicana federal lo que el federalista Proudhon llama *sanción económica de la federación* y sin la cual ésta cae en el unitarismo".

98. "La Independencia", 5 abril 1873.

99. Deia la proposta: "Considerando de suma importancia atender a la mejora moral y material del proletariado, por todos los medios económico sociales... Considerando que la clase obrera como productora es uno de los elementos más vitales para el organismo de la sociedad en estado de perfecta democracia. Considerando, por último, que deben leyes de justa retribución corregir los abusos políticos y sociales que hubieren puesto al proletariado en el borde de la desesperación, atendido su desquiciado porvenir, el diputado que suscribe... [propone a la Diputación la creación de una comisión] que estudie un proyecto de ley para los inválidos de trabajo y que al mismo tiempo los fondos destinados a este objeto sirvan de caja de crédito al trabajo y de banco de préstamo a los colonos agrícolas de la provincia". Els diners sortirien de les quotes pagades pels obrers i pels patrons, i de part del pressupost de la Diputació. Caldria "reglamentar la organización del banco de crédito al trabajo para proteger y fomentar las asociaciones cooperativas y las colonizaciones agrícolas que deben crearse a la sombra de las reformas que son susceptibles en el nuevo orden político" (ADPB, *Lligall* 2412). La comissió nomenada el 22 de maig era formada per Roca i Galés, Josep Serraclara, Andreu Lleonart, Francesc Batlle, Emili Jochs i Odena.

creació d'un jurat mixt de la indústria tèxtil, i això era, ja, entrar en el terreny concret del revisionisme social, tan malvist per la major part dels patrons.

El jurat mixt del ram de teixits a mà va ser fundat a mitjan març del 1873 i actuà fins al juliol del mateix any, quan cessà en espera de la llei de jurats mixtos que les Corts havien d'aprovar, com havia estat promès.¹⁰⁰ Respecte a aquesta llei, Roca i Galés opinava que serviria per a frenar els revolucionaris utòpics que volien la lluita de classes per damunt de tot.¹⁰¹ I també, per eliminar l'explotació "que se efectua por algunos que no son ni han sido obreros, y que pretenden arrastrar esta sensata clase al más espantoso caos, teniendo siempre en los labios la palabra emancipación".¹⁰²

El combat contra l'apoliticisme

Un sector de l'obrerisme moderat, especialment el de la indústria tèxtil, i sobretot el dels teixidors a mà, es manifestà contrari a l'apoliticisme anarquista, que considerava que afavoria els conservadors: *Un obrero* —un teixidor a mà— escrivia, en l'article *La cuestión social*:¹⁰³ "Los absolutistas y moderados más recalcitrantes han sostenido y sostienen la teoría de que los obreros deben cuidarse sólo del trabajo y de la educación y sostenimiento de la familia, sin intervenir en nada en los asuntos políticos... Nuestros entusiastas anarquistas no podrán negar la superioridad en talento y astucia que nos llevan".¹⁰⁴

Els federalists moderats de "La Independencia" atacaren els dirigents internacionalistes acusant-los de voler destruir la llibertat,¹⁰⁵ "Los jefes de la Internacional en nuestra ciudad gastan los últimos caudales de la Asociación en un pasquín diario con el que infestan las esquinas de Barcelona... La vasta asociación del trabajo, que ellos han pervertido a fuerza de inconsecuencias y de dislates se desmorona"; "¿la quieren [la

100. ADFB, *Lligall* 560, *Objeto vario*, 1873.

101. Escrivia Roca i Galés, article *Los jurados mixtos*, "La Independencia", 25 juliol 1873, "comprendemos la guerra que ciertos regeneradores enragés hacen a esta [la llei de jurats mixtes] y otras reformas destinadas a mejorar prácticamente el estado moral y material del proletariado. Comprendemos la aversión que les inspira la idea de que todas las diferencias que surjan entre el patrono y el obrero puedan solventarse pacíficamente y con justicia", que l'obrer tingui assegurada la subsistència en cas de quedar impossibilitat, de les mesures per a organitzar la higiene en el treball, de limitar el màxim d'hores de treball i el treball de nens i dones.

102. "La Independencia", 27 juliol 1873.

103. "La Independencia", 31 maig 1873.

104. Dins aquest marc d'obrerisme reformista cal situar el projecte de Joaquim Casellas i Colell, enviat a Tutau, ministre d'Hisenda, el 26 de juny de 1873: proposava que l'estat comprés els ferrocarrils, un 10% d'impostos sobre els beneficis del comerç; 8 hores diàries de treball, màxim, els homes i 10 rals el dia —5 les dones—, com a mínim; la propietat rústica i urbana no podria sobrepassar el 3% de benefici anual; creació de bancs populars i de crèdit. ("La Independencia", 4 juliol 1873.)

105. 25 juny 1873, article *Los leaders de la Internacional*.

libertad], por ventura, los que sin ser obreros los dirigen... escitándoles continuamente a la perturbación, al desorden, al desconcierto?... ¿la quieren... los que hablan continuamente de *burgueses* para que nadie se fije en sus verdaderos intentos, que estriban en acaparar la *burguesía*, al frente de una sociedad obrera, alimentados con los recursos de la misma?, ¿la quieren los que en vez de instruir al obrero, fomentan su ignorancia a fuerza de predicaciones insensatas y de propósitos irrealizables?... ¿la quieren los que antes de ver solidada la república... emprenden huelgas desastrosas y se gozan en el desasosiego..., en la guerra de clases, en el hambre del obrero y en la muerte del trabajo?... ¿la quieren los que públicamente y en pomposos escritos, llenos de frases huecas de sentido, escitan a los obreros para que tomen las armas contra la maldita estirpe de los carlistas, y secretamente en sus conciliábulos, se proponen allegar fuerzas para verificar cuanto antes la tan decantada *liquidación social*?"; els obrers començen a desconfiar, i per això els "jefes de la Internacional se revuelven rabiosos... Si muere la Internacional, culpa será de sus jefes, no de los obreros que se resisten a seguirles".

El *Centre republicà democràtic federal* de Barcelona, federal moderat també, manifestava la seva actitud conciliadora fent el balanç de mèrits —en l'adreça *A los representantes por Cataluña en la Asamblea nacional*—: indicaven que havien estat al costat del govern i "hicimos abortar el proyecto de planteamiento en nuestra capital del municipio comunalista, conjuramos el golpe tramado contra la naciente república por las primeras autoridades de Cataluña en favor de una nefanda restauración alfonsina, atajamos en su primera manifestación el plan de proclamar la independencia de Cataluña, como condición previa y esencial para contratar y constituir la confederación española, y en la célebre noche en que un ministerio homogéneo republicano federalista dejaba excluido del poder al elemento radical, con mayor ahínco que nunca nos opusimos a la segunda intentona de proclamación del Estado federal de Cataluña... Seamos explícitos: la constitución de la federación española por separación previa, sin antes asegurarse el libre ejercicio de los derechos individuales en todos los organismos del nuevo sistema y la necesaria integridad de la nación, juzgámosla siempre sumamente peligrosa... Bien saben los impacientes, bien saben los que a todas horas están dispuestos a proclamar el Estado catalán... [que] este centro cree y ha creído que, dada una nación unificada, es procedimiento infinitamente más viable la *federalización* que parte del centro, que la separación previa". Per al federalisme moderat, amb els ulls fixos en Madrid, ni la Internacional ni el federalisme de la "separación previa", catalanista, no eren interlocutors vàlids. Federals moderats recordaren als obrers els perills del radicalisme desaforat i de la falta de la neces-

sària ponderació política: la llibertat política aconseguida el 1854, en iniciar-se el govern dels liberals progressistes, s'havia perdut en dos anys perquè havien volgut córrer massa. "La Independencia" publicava, el 25 de juny 1873, el manifest *A nuestros compañeros. Trabajadores*, on es llegia: "El obrero para su regeneración necesita instituciones libres... La impaciencia es el peor de los estímulos. Recordemos los años 1854 y 1855. También entonces, a la sombra de una revolución política dejamos de solidarla, ansiosos de descubrir nuevos horizontes, y nuestra falta de sentido práctico nos produjo la vergonzosa reacción que impuso al obrero la denigrante libreta, en donde constaba su filiación, sin la cual no podía obtener el trabajo necesario a su sustento... Seamos cautos y prudentes: depongamos por un instante en aras de nuestros deberes de ciudadanos, nuestras necesidades de obreros, en la seguridad de que éstas no se realizarían si aquellas no se cumplieran".¹⁰⁶ En un sentit similar, la declaració, del 23 de juny de 1873, dels comandants de la milícia ciutadana afirmava: "Los que prescindiendo hoy del afianzamiento de la libertad y de la república federal quieran ir a la revolución social, no cuenten con nosotros, que amamos demasiado nuestro lema para esponernos a perderlo, yendo desatentadamente al planteamiento de teorías que, si reconocemos justas, no pueden ser oportunas, interín no esté afianzada la libertad, y con ella la federación".¹⁰⁷

La direcció de la Internacional fou acusada de fer política, de fet, antirepublicana, quan en els períodes anteriors s'havien negat —en nom de l'apoliticisme— a ajudar els republicans en els seus esforços per establir el nou règim: "la Internacional no debe mezclarse en política: éste fue durante algún tiempo el *mot d'ordre* que reinó en la Asociación de trabajadores. En vano pedíamos el auxilio de los jefes de esta asociación: «la Internacional no debe mezclarse en política» era la respuesta que se nos daba. Y lo peor del caso es que si algún socio, en el seno de las reuniones, se atrevía a defender lo contrario pronto caía sobre su cabeza el anatema de los mangoneadores de los obreros... Hoy no sólo puede la Internacional inmiscuirse en política sino que tiene el derecho de la primacía en estos asuntos, y puede públicamente decir que desconfiía de las Cortes, del gobierno y de nuestras autoridades locales, puede tacharnos con la negra nota de *burgés*, puede dictar leyes a todos los poderes para cumplir debidamente el credo democrático republicano federal y amenazarles con que el pueblo trabajador se levantará como un solo hombre para hacerse justicia... [Obreros] mirad quien os dirige y a dónde os dirige: considerad que la república democrática federal no es el reinado de la violencia sino el de la paz y de la armonía. No os

106. Document datat el 15 de juny, firmat, entre d'altres, per P. Alsina, Francesc Sugrañes, Joan Viñas, Joan Carreras.

107. "La Independencia", 25 juny 1873.

dejéis deslumbrar por las ventajas de huelgas impremeditadas, hechas sólo en beneficio del general desasosiego y en pro de la reacción, para volveros como en 1856, después de 1854 que no supisteis aprovechar, al ominoso establecimiento de las libretas. Meditad sobre los antecedentes de los hombres que tenéis a vuestro frente, y pensad en que el jesuitismo no tiene ya necesidad de vestir sotana... Seguimos viendo a un puñado de energúmenos dando al aire el grito de *liquidación social*, de *guerra a muerte a la burguesía* hasta quedar roncocos, mientras a su lado los obreros honrados, laboriosos y morales, cimentarán su emancipación en la moral, en el trabajo y en la honradez, levantándose poderosos sobre la *burguesía*, que no se abate con gritos, ni se domina con violencias, sino que se vence con perseverancia, con economía y con el gran principio de la asociación, del que tan mal uso han hecho los caudillos de la Internacional... Y cuando alguno de éstos, en nombre de 40.000 obreros, se proponga hacer una manifestación desatentada verá que responden a su llamamiento algunas docenas de infelices, que todo lo son menos obreros. Y no valdrá alquilar blusas por algunos *ultra burgueses* para seducir con sus discursos pomposos a la clase trabajadora, pues ésta no tendrá necesidad ya de discursos sino de ejemplos"; la crítica molesta "a los que entre bastidores no amasan el pan con el sudor de su frente, sino con la saliva de sus discursos".

Veiem, doncs, com la contrapartida de les millors disposicions dels republicans envers les millores de la classe obrera fou l'atac a l'apoliticisme de la Internacional i contra el radicalisme d'alguns dels seus dirigents, especialment en aquells moments, a mitjan juliol, quan l'ala insurreccionalista de la federació local de Barcelona intentava de repetir a la capital de Catalunya un nou Alcoi. Roca i Galés deia ¹⁰⁸ que la mort de Cabrinetty fou deguda a la falta de disciplina dels soldats; opinava Roca "que los que trabajaban para desmoralizar al ejército eran inconsciente o conscientemente instrumentos de la reacción más desenfrenada... Los que quieren la desorganización del ejército... transigen con los partidarios de ideas y reformas sociales impracticables y disparatadas... [y] quieren llevarnos a la más espantosa de las anarquías demagógicas, y luego entronizar la reacción más espantosa... Los disparatados propósitos de estos mal llamados republicanos e internacionalistas han dado resultados funestos... Calculen los intransigentes de buena fe, los internacionales anarquistas y autoritarios... que únicamente habiendo gobierno y orden podemos vencer la reacción alfonsino-carlista". I en l'article *Ya es hora* ¹⁰⁹ es diu que la fracció intransigent dels federals només era un embrió abans de la república; "se ha presentado luego la Inter-

108. En la declaració *Salvemos la libertad y la república*, publicada a "La Independencia", 12 juliol 1873.

109. "La Independencia", 17 juliol 1873.

nacional, o mejor dicho, la comuna, con sus escesos en Andalucía y Extremadura, y luego en Alcoy, con caracteres tan horriblos que ha sublevado la conciencia pública, imprimiendo un negro borrón, en la hasta ahora inmaculada bandera de la república. Y ¿qué diremos de las tendencias subversivas que se observan en Barcelona?, ¿qué de estos conatos de rebelión y de anarquía precursores de escenas como las realizadas en Alcoy y otros puntos?... [Recordad que] en el año 35 se quemaron los conventos y se acabó con los frailes y que lejos estos actos de matar la facción la aumentaron de un modo considerable... Asociación, ilustración y moralidad, éstas son las bases sobre las cuales el pueblo trabajador logrará su regeneración social y política. Por medio de la asociación, el trabajo no sólo se sustrae a las exigencias del capital, sí que también lo adquiere”.

D'altra banda, el fracàs de la direcció insurreccionalista de la Internacional a mitjan juliol —intents d'aprofitar el moviment cantonal per a anar a la “social”; presa del poder municipal a Alcoi— impulsà els internacionalistes moderats barcelonins (sindicalistes estrictes, sindicalistes pro-republicans i anarcosindicalistes no insurreccionalistes) a la participació en les eleccions municipals tingudes aquells dies.¹¹⁰ També, alguns obrers, empesos per l'afany d'acabar amb l'absolutisme, lluitaren contra els carlins, donant la mà als federals: com el batalló de voluntaris de la república, manat per l'internacionalista Bragulat.

Del nucli obrer moderat disconforme amb la Internacional de mitjan juliol és la proclama *Al pueblo trabajador*,¹¹¹ on es llegia: “¿Cómo creer a un puñado de vividores de nuestra sangre, que apoyados por cuatro santones explotan miserablemente, para engordarse y engrandecerse, a a todas las clases obreras con el nombre o excusa de la Internacional?... Queremos demostrar que la república democrática federal es la vanguardia de los problemas sociales... Esos propagadores de la anarquía, que desean que el pueblo sea regido como un barco sin timón, que protestan contra todo poder autoritario, mientras ellos se constituyen en autoritarios, dictadores y soberanos de todo un pueblo trabajador”.¹¹²

La república viuria pocs mesos més i finalment seria enderrocada pel cop d'estat del general Pavía, el 3 de gener de 1874, abans que aquell nou règim complís el primer any de vida.¹¹³ Es tancava així un període

110. “La Independencia” del 3 de juliol ja parla afalagadorament d'una candidatura de la Internacional, perquè “en esta lucha legal de los comicios caben todas las aspiraciones”. És clar que el dia 14 del mateix mes es planyia en veure que els obrers podien guanyar les eleccions: “Si los electores siguen en el criminal sistema de abstenerse... el triunfo es de la candidatura internacional”.

111. “La Independencia”, 18 juny 1873.

112. Finalitzava donant visques a la federal, a la classe obrera i a la reforma social.

113. Tot i el desgavell polític, la Diputació de Barcelona havia tingut temps de protestar contra el decret del ministre de Foment —del 2 de juny de 1873—, que

(setembre 1868-finals de 1873) de predomini contradictori dels elements democràtics (amb legalitat per a l'obrerisme, fos moderat o radical), que fracassava per causa de la debilitat —i de les inherents divisions internes— de les forces populars, petita burgesia i proletariat, incapaces d'enderrocar, per manca de força numèrica, el vell edifici oligàrquic agrari. Aquells que eren hegemònics a Catalunya (on sí que podien fer triomfar la revolució democràtico-social) naufragaven dins el conjunt de l'estat espanyol.

Només uns quants homes, ben pocs, els del Xic de les Barraquetes, feren front al cop d'estat de gener i van ser vençuts amb facilitat.¹¹⁴ Les masses populars —els federals, els internacionalistes, els homes de l'obrerisme moderat—, dividides, desorientades, no van poder impedir el retorn de la vella política.

autoritzava només la Universitat de Madrid a impartir alguns ensenyaments, demanant-ne la derogació, o, en tot cas, "se declarara desde luego que la universidad de Barcelona con su total organización queda independiente del gobierno central y ha de ser en lo sucesivo dirigida y administrada por esta Diputación con el carácter de servicio provincial" (*Actes ADPB*, 13 juny 1873). Com a cas anecdòtic citarem que els federals felicitaren un jove mestre d'escola, Francesc Ferrer Guàrdia, per la seva labor, "homenaje de gratitud, público testimonio de afecto y veneración hacia quien se desvela en la educación física, moral e intelectual de nuestros hijos. Prosiga el señor Ferrer por la senda que con éxito tan lisonjero ha emprendido y merecerá bien de Dios y de la sociedad" ("*La Independencia*", 20 juliol 1873). Trenta-sis anys després moria afusellat al castell de Montjuïc.

114. Cinc anys més tard els federals morts en aquells fets reberen un homenatge poètic: *Devant la tomba dels braus enterrats en lo cementiri de Sarrí de resultas dels fets de janer de 1874 i A los que murieron peleando en el combate de Sarrí, enero de 1874*, B., 1879. "La lluyta no era igual... y sucumbiren; / los drets, arrebassats, ab ells moriren. / ... Juraren serne libres, y ab bravesa, / lo crit de llibertad donant al vent, / sa indómita feresa / domenyar no lograba / la host mes numerosa que conscient / que en contra seu la reacció llansaba."